

2013. április 22.¹

A hazai környezetügy az elmúlt negyedszázadban: tények és adatok, hazai előzmények és nemzetközi háttér⁺

1. Bevezetés	2
2. A hazai környezetügy főbb szervezeti, jog- és programalkotási fejleményei az 1980-as évtized végétől	3
Állami intézmények	3
Jogalkotás	5
Programalkotás	10
Nem állami szervezetek	14
3. A környezetügy egyes hazai előzményei	22
Állami intézmények	22
Jogalkotás	23
Programalkotás	24
Nem állami szervezetek	24
4. Nemzetközi, nemzetközi vetületű események	25
5. Hivatkozások, források	28

⁺Az összeállítással a lehető legkonkrétabb tényszerű információk közreadása az alapvető céloom a jelzett időszakról. Köszönettel tartozom azoknak*, akik már eddig is segítettek a számomra nehezebben fellelhető konkrét adatok, illetve azok forrásának megadásával. A továbbiakban is köszönettel fogadok minden javaslatot, lényeges információt, amivel teljesebbé, hasznosabbá tehető az összeállítás az e témakörrel foglalkozók számára a tág értelemben vett hazai környezetügy alakulásának, jelentőségének értékeléséhez, a további feladatok megfogalmazásához. Faragó Tibor

*Bárdos Ferenc, Csutora Mária, Gyulai Iván, Haraszthy László, Juhász Árpád, Kántor Sámuel, Kerekes Sándor, Kerényi Attila, Kocsis Tamás, Láng István, Lányi Gábor, Mangel Gyöngyi, Németh Tamás, Palugyai István, Sallai R. Benedek, Sarkadi Péter, Schmuck Erzsébet, S. Nagy László, Szalóki Gyula, Szemes Imre, Szlávik János

¹ A Greenfo-n 2013. április 21-én közzétett változathoz képest néhány javítással és kiegészítéssel.

1. Bevezetés

Az 1980-as évek vége, az 1990-es évek eleje a hazai környezetpolitika szempontjából is sorsfordító volt. Ekkor és az ezt követő időszakban e téren a szabályozást és programalkotást, a különböző kormányzati és nem-kormányzati szervezeteket, valamint a nemzetközi együttműködésben való részvételt illetően rendkívül sok változás történt.

A környezetüggyel összefüggő hazai államigazgatási, szabályozási és nem állami szervezeti változásoknak hosszú előtörténete van. A korábbi évtizedek különféle szempontú áttekintései mindenekelőtt a hazai természeti értékekkel és természetvédelmi szabályozással, továbbá a vízgazdálkodással kapcsolatban különböző részletességgel több forrásmunkában is megtalálhatók.

Az 1980-as évek végétől azonban a tág értelemben vett hazai környezetügyi fejlemények, változások rögzítésére – talán a fent említett sok változás miatt is – csak nagyon töredekésen került sor. Ami többé-kevésbé jól dokumentált az elsősorban a közvélemény figyelmét is felkeltő környezetszennyezési ügyekkel, a fejlett országokban már korábban bevezetett, ott többé-kevésbé hatékonynak tekintett szabályozási és intézményi megoldások hazai alkalmazási lehetőségének, célszerűségének felmérésével, a környezetvédelem területén is az euro-atlanti szervezetekhez való csatlakozás előkészítésével, valamint a civil szervezetek tevékenységével volt kapcsolatos. Mindezekkel összefüggésben a különböző elemzések a környezetalakító tényezőkre és a környezet állapotára, a szükségesnek tartott környezetpolitikai megközelítésre, a mindezekből fakadó főbb feladatcsoportokra, valamint a társadalmi részvételre tértek ki.

Ennek az összeállításnak a 2. része – a teljesség igénye nélkül – e terület legutóbbi negyedszázadának fontosabb hazai kortörténeti tényeit rögzíti, s bizonyára akaratlanul is tartalmaz javítandó pontatlanságokat, illetve kiegészítendő pontokat. Az áttekintés feltünteti a környezetüggyel foglalkozó állami intézmények létrehozását és profiljának változását, az alapvető törvények és programok elfogadását, a civil, a tudományos, az üzleti szféra olyan szervezeteinek és a tájékoztatás olyan eszközeinek létrehozását, amelyek a környezeti, környezetpolitikai ügyekkel országos szinten foglalkoztak, illetve foglalkoznak azóta is. Az összeállítás remélhetően elősegítheti a hazai környezetügy fejlődésének értékelését, jelentőségének jobb megértését, a további teendők meghatározását.

A korábbi évtizedek egyes jogalkotási és szervezetalakítási eseményei az újabb kori országos szintű szabályozási, programalkotási és szervezeti intézkedések közvetlen előzményének tekinthetők, s egyúttal az azokkal kapcsolatos tapasztalatok is hatással voltak a későbbi döntésekre. Az összeállítás 3. része ilyen fejleményekre utal. Emellett a nemzetközi együttműködés jelentősebb történései is többé-kevésbé hatottak a hazai környezetügy alakulására, így mindenekelőtt a vonatkozó jogszabályok, programok megjelenésére és tartalmára, valamint az intézményrendszer kialakítására, változásaira. Az ilyen szempontból lényegesebbnek tartott nemzetközi, illetve nemzetközi vonatkozású eseményeket a 4. rész mutatja be.

2. A hazai környezetügy főbb szervezeti, jog- és programalkotási fejleményei az 1980-as évtized végétől

Állami intézmények

1987 végén megszületik a környezetvédelem állami ügyeinek kezelését minisztériumi szintre emelő törvény – hosszú évekkel azután, hogy a fejlett országok jelentős részében már erre a rangra emelték a környezet ügyét. Az 1987. évi VII. törvény (1987.12.16., h: 1987.12.18.) alapján létrejön a Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Minisztérium (KVM) az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal (OKTH) és az Országos Vízügyi Hivatal (OVH) összevonásával. A törvényjavaslat indokolása szerint: „b) Az egyre jelentősebb szerepet betöltő környezetvédelmi tevékenység és a természeti erőforrásokkal való gazdálkodás állami irányításának egységesítése szükségessé tette – az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal, valamint az Országos Vízügyi Hivatal egyidejű megszüntetése mellett – a Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Minisztérium létrehozatalát.” A minisztérium élére *dr. Maróthy László*t nevezik ki. A minisztérium létrehozásának motivációjáról: „Az 1980-as évek második felében egyre inkább nyilvánvalóvá vált, hogy szervezeti korszerűsítés, megerősítés szükséges a környezetvédelemben. A nemzetközi folyamatok is elősegítették ezt a döntést, mert Európa nyugati és keleti részében egyaránt önálló minisztériumok alakultak a környezetvédelemre. Belpolitikai vonatkozásban hatással voltak az egyre erősödő környezet- és természetvédelmi mozgalmak, amelyek felhívták a figyelmet a környezeti károokra, mulasztásokra, ami egyúttal politikai üzenetet is jelentett.” [Láng, 2003]

A Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Minisztérium 1988 áprilisában kezdi meg a tevékenységét a szervezeti felépítését és működését rögzítő szabályzat elfogadása után. Az Országgyűlés 1989. október 31-én határozatot hoz a nagymarosi erőmű végleges elhagyásáról, a „Gabcikovo-nagymarosi Vízlépcsőrendszer” megvalósításáról és üzemeltetéséről szóló szerződés módosításának kezdeményezéséről (24/1989.(XI.10.) OGY határozat). 1989. november 21-től átmenetileg *dr. Varga Miklós* a KVM vezetője megbízott miniszterként. 1989-ben létesül a minisztérium háttérintézményeként a Környezetgazdálkodási Intézet (KGI, 1989.04.25.). A környezetügy akkori kormányzati szervezetéről: „Az ágazati minisztériumok a termelés primátusával szemben soha nem fogják felvállalni a környezetvédelem érdekképviseletét. Az OKTH-KVM pedig .. még ha meg is próbálná a környezetvédelmi szempontokat érvényesíteni, nem sikerülne, nincs azonos súlycsoportban a többi hatósággal. Tisztán környezetvédelmi profilú erős központi irányítószerv és területi szerveinek létrehozása feltétlenül szükséges.” [Rákosi, Turján, 1990]

1990. május 3-án – az új országgyűlés megalakulását követően meghatározott bizottsági rendszerben (41/1990. (V. 18.) OGY határozat) – létrejön az Országgyűlés Környezetvédelmi Bizottsága (<http://www.parlament.hu/biz37/korb>). E testület elnevezésének és feladatkörének 2010. évi módosulásáig a bizottsági elnökök: *Lukáts Miklós* (1990.05.03.-1990.06.12.); *dr. Rott Nándor* (1990.06.12.-1994.02.07.); *dr. Hasznos Miklós* (1994.02.18.-1994.06.27.); *dr. Baráth Etele* (1994.06.28.-1998.06.17.); *dr. Illés Zoltán* (1998.06.25.-2002.05.14.); *dr. Pap János* (2002.05.15.-2002.05.27.), *dr. Turi-Kovács Béla* (2002.05.27.-2006.05.15.); *Katona Kálmán* (2006.05.30.-2009.03.19.); *dr. Nagy Andor* (2009.05.18.-2010.05.13.).

A környezetügyi tárca neve és részben profilja változik 1990-ben: az 1990. évi XXX. törvény szerint Környezetvédelmi Minisztérium (KöM) lesz (1990.05.23.), a vízügyi igazgatás a Közlekedési, Hírközlési és Vízügyi Minisztériumhoz (KHVM) kerül. A KöM vezetésére ekkor *Keresztes K. Sándor* kap miniszteri kinevezést. 1990 szeptemberében újra változik a

minisztérium elnevezése és jelentős részben a profilja azáltal, hogy a területfejlesztés kormányzati feladatai is hatáskörébe kerülnek (1990.09.15.): az 1990. évi LXVIII. törvény alapján létrejön a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium (KTM). Az építésügyi és műemlékvédelmi igazgatás központi feladatai is a KTM hatáskörébe kerülnek, emellett a törvény kettéválasztja a vízügyi feladatok felügyeletét: „1.§ (2) A vízgazdálkodást és vízügyi igazgatást a közlekedési, hírközlési és vízügyi miniszter irányítja. .. (4) A vízháztartás, a vízminőség, a felszíni és a felszín alatti vizek védelmével összefüggő szabályozási és ellenőrzési feladatokat teljes hatáskörrel a környezetvédelmi és területfejlesztési miniszter irányítja.” Ugyancsak 1990-ben létrehozzák a Környezetvédelmi Főfelügyelőséget (43/1990. (IX.15.) Korm. rendelet), valamint az Országos Vízügyi Főigazgatóságot (OVF) a KHVM felügyelete alatt. 1993. február 23-án kap kinevezést a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium új vezetője *dr. Gyurkó János* személyében.

Az országgyűlési választásokat követően az 1994. évi LVI. törvény szerint (1994.07.05.) változatlan elnevezéssel – Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium (KTM) – és lényegében változatlan feladatkörrel megmarad a minisztérium; élére *dr. Baja Ferencet* nevezik ki (1994.07.15.).

1998-ban a területfejlesztés elkerül a tárcától és Környezetvédelmi Minisztérium (KöM) elnevezéssel folytatja tevékenységét az 1998. évi XXXVI. törvény alapján (1998.07.08.); a vízgazdálkodás felügyelete a KHVM hatáskörében marad, a területfejlesztés az FVM hatáskörébe kerül. A minisztérium vezetésére *dr. Pepó Pál* kap kinevezést. 2000. június 20-án *dr. Ligetvári Ferencet* nevezik ki a minisztérium vezetőjének. 2000. december első napjától *dr. Turi-Kovács Béla* áll a minisztérium élén.

A 2002. évi országgyűlési választások után kialakuló új kormányzati szervezetben a vízügy újra a környezetügyi tárcához kerül és a 2002. évi XI. törvény alapján Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium (KvVM) elnevezéssel folytatja működését (2002.05.21.): „2. § Ahol e törvény hatálybalépését megelőzően kiadott jogszabály .. b) Környezetvédelmi Minisztériumot, környezetvédelmi minisztert, valamint - a vízügyi feladatkör tekintetében - Közlekedési és Vízügyi Minisztériumot, közlekedési és vízügyi minisztert említ, ott a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztériumot, környezetvédelmi és vízügyi minisztert .. kell érteni.” A minisztérium vezetőjének *dr. Kóródi Máriát* nevezik ki (2002.05.27.). 2003. május 19-től *dr. Persányi Miklós* a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium vezetője. 2003-ban a KvVM irányítása alatt létrehozzák Országos Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Főfelügyelőséget (OKTVF), s 2005-re országos szinten is kiépül – a környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi feladatok integrációjával – az egységes „zöldhatósági rendszer”.

Változatlan elnevezéssel és feladatkörrel folytatja tevékenységét – a 2006. évi országgyűlési választások után – a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium a 2006. évi LV. törvény értelmében (2006.05.30.), s vezetője továbbra is *dr. Persányi Miklós* miniszter. 2007-től hozzák létre a Vízügyi és Környezetvédelmi Központi Igazgatóságot a 347/2006. (XII. 23.) Korm. rendelet alapján (VKKI; 2007.04.01.-2012.01.01.). 2007. május 7-től *dr. Fodor Gábor* vezeti miniszterként a KvVM-et. 2008. május 5-én *Szabó Imrét* nevezik ki környezetvédelmi és vízügyi miniszternek (előtte néhány napig – 2008. május 1-5. között – *Gráf József* mezőgazdasági miniszter a megbízott környezetvédelmi miniszter).

A jövő nemzedékek országgyűlési biztosáról is szól a 2007. évi CXLV. törvény. Ennek értelmében: „Az Országgyűlés az egészséges környezethez való alapvető jog védelme érdekében külön biztosként megválasztja a jövő nemzedékek országgyűlési biztosát. .. A jövő

nemzedékek országgyűlési biztosa figyelemmel kíséri, értékeli és ellenőrzi azon jogszabályi rendelkezések érvényesülését, amelyek biztosítják a környezet és a természet (a továbbiakban együtt: környezet) állapotának fenntarthatóságát és javítását. Feladata a mindezekkel kapcsolatban tudomására jutott visszasságok kivizsgálása vagy kivizsgáltatása, és orvoslásuk érdekében általános vagy egyedi intézkedések kezdeményezése.” 2012 első napjától (a 2011. évi CXI. törvény hatálybalépésével) e feladatkört az alapvető jogok biztosának a jövő nemzedékek érdekeinek védelmét ellátó helyettese látja el. (A jövő nemzedékek országgyűlési biztosa, ill. 2012.01.01.-től az alapvető jogok biztosának helyettese: *dr. Fülöp Sándor* 2008.05.27.-2012.09.01., *dr. Szabó Marcel* 2012.10.08-tól.)

Az országgyűlési választások után a 2010. évi XLII. törvény alapján a Vidékfejlesztési Minisztérium (VM) a környezeti általános ügyek felelőse, azaz a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium jogutódja (2010.05.25.). 2010. május 29-én kerül sor *dr. Fazekas Sándor*. vidékfejlesztési miniszter kinevezésére, aki egyúttal a környezetvédelemért is felelős kormánytag. A klímapolitikai feladatkör előbb a Nemzetgazdasági Minisztérium, majd a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium hatáskörébe tartozik, a vízgazdálkodással kapcsolatos igazgatási (vizek kártételei elleni védekezéssel, vízrajzi feladatokkal kapcsolatos) feladatok irányítása pedig 2012-től a Belügyminisztériumhoz; a vízgazdálkodás szakmai irányítási feladatai továbbra is a VM hatáskörében maradnak. Ennek megfelelően az igazgatási ügyekkel foglalkozó, „középirányító” szervezet is kettéválik: 2012-ben Nemzeti Környezetvédelmi Intézet (NeKI) és ismét Országos Vízügyi Főigazgatóság (OVF) jön létre (2012.01.01.) a Vidékfejlesztési Minisztérium, ill. a Belügyminisztérium irányítása alatt a Vízügyi és Környezetvédelmi Központi Igazgatóság utódjaiként a 300/2011. (XII. 22.) Korm. rendelet alapján.

2010. május 14-én megalakul az Országgyűlés Fenntartható Fejlődési Bizottsága (23/2010. (V. 14.) OGY határozat) (elnök: *Jávor Benedek* 2010.05.14.-2013.02.11.; *dr. Szili Katalin* 2013.02.25-től; <http://www.parlament.hu>)

Jogalkotás

Az önkormányzatok környezet- és természetvédelmi feladatairól is rendelkezik az 1991. évi XX. törvény a helyi önkormányzatok és szerveik, a köztársasági megbízottak, valamint egyes centrális alárendeltségű szervek feladat- és hatásköreiről (1991.06.23.); VI. fejezete felsorolja a települési önkormányzatok környezet- és természetvédelmi feladatait.

A 30/1991. (V. 14.) OGY határozat a fokozottan védett erdők használatáról egyetlen tömör, de rendkívüli jelentőségű felhívásban sürgeti a fokozottan védett erdőkben a fahasználati moratóriumot. Indoklása különösen figyelemreméltó: „... A teljes erdőrezervátum-hálózat kijelöléséig, amiről a természetvédelmi törvényben kell intézkedni, a közel természetes állapotú fokozott természetvédelem alatt álló erdeink megóvása csak a tarvágások kizárásával lehetséges.”

Az Országgyűlés Környezetvédelmi Bizottsága 1991-ben kezdeményezi az új környezetvédelmi törvény megalkotását [OGY-KvB, 1994; Sajó, 1994]. A bizottság tevékenységének arra az időszakra vonatkozó összefoglalója szerint: „A bizottság kezdeményezésére alakult meg dr. Sajó András jogász professzor vezetésével a kodifikációs munkacsoport, amely 1991. július 11-től 1992. februárig dolgozott egy új környezetvédelmi törvény (kódex) alapanyagán .. A törvényjavaslat-tervezetet 1992. március 4-én nemzetközi (amerikai, európai) szakértők bevonásával a környezetvédelmi bizottság megvitatta. A

bizottság ezt követően úgy döntött, hogy a kodifikációs munka eredményét a Környezetvédelmi Minisztériumnak átadja további munkálatokra. .. A Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium által 1994 elején előterjesztett új környezetvédelmi törvény megtárgyalását a bizottság a benyújtás után megkezdte és állást foglalt annak parlamenti általános vitára való alkalmasságáról és törekedett arra, hogy azt az Országgyűlés még a ciklus végéig megtárgyalja és jóváhagyja. Kísérletet tett arra is, hogy a törvény tárgyalása kivételes sürgős eljárásban történjen, ez azonban különböző okok miatt nem járt sikerrel.” A törvénytervezet 1991 végén létező változatát „vitaindítás céljával” a Környezet és Fejlődés folyóiratban közreadták [K&F, 1991a].

Az 1992. évi XVIII. törvény bevezeti az üzemanyagok környezetvédelmi termékdíját (1992.03.10. h: 1992.05.01.) „a motorizáció által okozott környezeti károk és egészségügyi ártalmak csökkentéséhez és a káros környezeti hatások megelőzéséhez szükséges pénzügyi források megteremtése érdekében, a környezetszennyezés csökkentésére irányuló tevékenységek ösztönzésének igényével”.

1993-ban születik meg a környezeti hatásvizsgálatot előíró jogszabály, azaz az 1986/1993. (VI. 4.) Korm. rendelet; e jogszabály jelentőségéről: „A KHV-t Magyarországon a jogszabályalkotók olyan fontosnak tartották, hogy nem várták meg vele az új környezetvédelmi törvény kiadását, hanem már az 1986/1993. (VI. 4.) Korm. rendeletben kötelezővé tették azt a környezetre jelentős hatást gyakorló tevékenységek széles körére.” [Kerekes, Kindler, 1997] E rendeletet korlátozott hatáskörű előzményének tekinthető a 146/1992. (XI. 4.) Korm. rendelet, amely KHV-t írt elő a környezetre jelentős hatással bíró erőművi beruházásokra. E tárgyban a hatályos átfogó (és a korábbiak felváltó) szabályozást a környezeti hatásvizsgálati és az egységes környezethasználati engedélyezési eljárásról szóló 314/2005. (XII. 25.) Korm. rendelet jelenti (h: 2006.01.01.)

A termőföldről szóló 1994. évi LV. törvény többek között azt célozza, hogy „a termőföld területének csökkenése ésszerű határok között maradjon, és a termőföld minőségének védelme megfelelő jogi háttérrel kapjon”. E törvénynek a termőföld védelméről is szóló fejezetét hatályon kívül helyezte a 2007. évi CXXIV. törvény.

1995 az új átfogó környezetvédelmi törvény megszületésének éve. Ez az 1995. évi LIII. törvény a környezet védelmének általános szabályairól (1995.06.22., h: 1995.12.27.), amelynek elfogadására vonatkozó országgyűlési határozati javaslat indoklása szerint: „Az emberi környezet védelméről szóló 1976. évi II. törvény a maga idejében előremutató jogszabálynak számított és eleget tett annak a 70-es években jelentkező követelménynek, hogy a környezetvédelem, mint társadalmi probléma, a törvény szintjén nyerjen megfogalmazást. Ugyanakkor magán viselte az adott korszak sajátosságait, így a törvény valójában nem jelentett a végrehajtás számára igazi normát, a környezetvédelem nem épült be a társadalmi-gazdasági folyamatokba. .. Indokolja az új törvény kidolgozását az a jelentős változás is, ami a környezet védelmének nemzetközi téren való megítélésében végbement az utóbbi két évtizedben. A környezeti elemek megóvásának és takarékos használatának jelentősége felértékelődött. .. Olyan törvény meghozatala vált szükségessé, amely a megváltozott társadalmi, politikai, gazdasági viszonyok között hatékonyan képes érvényre juttatni a környezetvédelem egyetemes érdekeit.” Az elfogadott törvény célja: „Az ember és környezete harmonikus kapcsolatának kialakítása, a környezet elemeinek és folyamatainak védelme, a fenntartható fejlődés környezeti feltételeinek biztosítása.”

1995-ben lényegesen kiterjesztik a termékdíjköteles termékek körét. Az 1995. évi LVI. törvény a környezetvédelmi termékdíjról, továbbá egyes termékek környezetvédelmi

termékdíjáról (1995.04.05.) hatálya már a következő termékekre terjed ki: üzemanyag, gumiabroncs, hűtőberendezés, hűtőközeg, csomagolóeszköz, akkumulátor. 2009-ben tovább bővítik és pontosítják e termékek körét a 2009. évi CXI. törvény keretében.

A vízgazdálkodásról szóló 1995. évi LVII. törvény (1995.06.23. h: 1996.01.01.) a vizek hasznosításával, hasznosítási lehetőségeinek megőrzésével és kártételeinek elhárításával összefüggő alapvető jogok és kötelezettségek meghatározásával foglalkozik a környezet- és természetvédelmi követelményekre figyelemmel. Az állami feladatok sorában rendelkezései a programalkotási, szabályozási, szervezési és értékelési tevékenységekre terjednek ki; a programalkotás vonatkozásában a fő cél: „a vízgazdálkodás országos koncepciójának és ezen koncepció egyes részterületeit érintő, a vizek külön jogszabályban megfogalmazott jó állapotának elérését szolgáló intézkedések programjának, valamint a vízkészletek védelmét és fenntartható használatát szolgáló finanszírozási és költséggazdálkodási politikának, az árpolitikának a kialakítása, továbbá a Nemzeti Környezetvédelmi Programmal összhangban lévő nemzeti programok kialakítása, jóváhagyása”.

Az 1995. évi XCIII. törvény a védett természeti értékek védettségi szintjének helyreállításáról (1995.11.10.) rögzítette azokat az alapvető kötelezettségeket, amelyek az Alkotmánybíróság e témakörben meghozott 28/1994. (V. 20.) AB határozatából fakadtak.

A területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény célkitűzése utal a fenntartható fejlődésre és a környezeti szempontok figyelembevételére is: „2. § A területfejlesztés és területrendezés célja: a) az ország valamennyi térségében a szociális piacgazdaság kiépítésének elősegítése, a fenntartható fejlődés feltételeinek megteremtése, az innováció térbeli terjedésének elősegítése, a társadalmi, gazdasági és környezeti céloknak megfelelő térbeli szerkezet kialakítása; .. 3. § (3) A területrendezés feladata különösen: a) a környezeti adottságok feltárása és értékelése; b) a környezet terhelését, terhelhetőségét és a fejlesztési célokat figyelembe vevő területfelhasználásnak, az infrastrukturális hálózatok területi szerkezetének, illetve elhelyezésének - az ágazati koncepciókkal összhangban történő - megállapítása; ..” (A 2012. évi CCVII. törvény csak a területrendezési döntésekből eredő korlátozásokkal kapcsolatban jelentkező kártalanítási igények tekintetében módosította, ill. kiegészítette az 1996. évi XXI. törvényt.)

A természetvédelmi törvény 1996-ban készül el és azt elfogadja az Országgyűlés (1996.07.03.); az 1996. évi LIII. törvény a természet védelméről a következő év első napján lép hatályba. Célja: „1. § .. a) a természeti értékek és területek, tájak, valamint azok természeti rendszereinek, biológiai sokféleségének általános védelme, megismerésének és fenntartható használatának elősegítése, továbbá a társadalom egészséges, esztétikus természet iránti igényének kielégítése; b) a természetvédelem hagyományainak megóvása, eredményeinek továbbfejlesztése, a természeti értékek és területek kiemelt oltalma, megőrzése, fenntartása és fejlesztése.” Emellett a természetvédelemmel szorosan összefüggő két másik törvény is megszületik: az 1996. évi LIV. törvény az erdőről és az erdő védelméről, valamint az 1996. évi LV. törvény a vad védelméről, a vadgazdálkodásról.

A géntechnológiai tevékenységről szóló 1998. évi XXVII. törvény indoklásául szolgált annak preambuluma szerint, hogy felismerték: „az emberi környezetet befolyásoló géntechnológiai beavatkozásokban és a géntechnológiával módosított szervezetekben rejlő lehetőségeket és kockázatokat”. E törvény egyes rendelkezéseit a 2006. évi CVII. törvény módosította, illetve szigorította.

A katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről szóló 1999. évi LXXIV. törvény meghatározza a természeti eredetű és a természeti környezetet, a természeti értékeket súlyosan veszélyeztető katasztrófa-helyzetek megelőzés, az azokkal, illetve károsító hatásaikkal kapcsolatos védekezés irányításának szervezeti rendjét és feladatait (1992.06.22., h: 2000.01.01.; a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezés szabályaira vonatkozóan: 2002.0.101.)

2000-ben az Országgyűlés elfogadja a XLIII. törvényt a hulladékgazdálkodásról (2000.05.23., h.: 2001.01.01.). A törvény célja: „... a természeti erőforrásokkal való takarékoskodás, a környezet hulladék által okozott terhelésének minimalizálása, szennyezésének elkerülése érdekében a hulladékkeletkezés megelőzése (a természettől elsajátított anyag minél teljesebb felhasználása, hosszú élettartamú és újrahasználató termékek kialakítása), a képződő hulladék mennyiségének és veszélyességének csökkentése, a keletkező hulladék minél nagyobb arányú hasznosítása, a fogyasztás-termelés körforgásban tartása, a nem hasznosuló, vissza nem forgatható hulladék környezetkímélő ártalmatlanítása.”

A kémiai biztonságról szóló 2000. évi XXV. törvény az általa szabályozott veszélyes anyagok, keverékekkel kapcsolatos különböző tevékenységeket szabályozza és „hatálya az embert és a környezetet veszélyeztető veszélyes anyagokra és keverékekre, illetőleg az ezekkel folytatott tevékenységekre terjed ki”, illetve rendelkezéseit „azon keverékekre is alkalmazni kell, amelyek nem minősülnek veszélyesnek, de - különösen mennyiségükre, felhasználásuk módjára vagy céljára tekintettel - különleges kockázatot jelenthetnek az emberi egészségre vagy a környezetre.”

A levegő védelméről kapcsolatos egyes szabályokról szóló 21/2001. (II. 14.) Korm. rendelet célja a környezeti levegő minőségének tartós és hatékony megóvása és javítása, az emberi egészség védelme és a környezet állapotának megőrzése érdekében, hatálya pedig – egyes kivételekkel – azokra a természetes és jogi személyekre, továbbá jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetekre terjed ki, akik (amelyek) tevékenysége, létesítménye, terméke levegőterhelést okoz vagy okozhat (a továbbiakban: légszennyező). E jogi eszközt hatályon kívül helyezte a 306/2010. (XII. 23.) Korm. rendelet a levegő védelméről.

A környezeti hatásvizsgálatról szóló 20/2001 (II.14.) Korm. rendelet meghatározza az előzetes hatásvizsgálattal kapcsolatos szabályokat, a részletes hatásvizsgálat elvégzésre kötelezett tevékenységek körét és az eljárás szabályait.

A 2003. évi LXXXIX. törvény a környezetterhelési díjról célja, hogy „elősegítse a környezetbe történő anyag- vagy energiakibocsátás csökkentését, a környezet és természet megóvása érdekében a leghatékonyabb megoldások alkalmazását, valamint az állam és a környezethasználók közötti arányos teherviselést.” A törvény bevezeti a levegőterhelési, a vízterhelési és a talajterhelési díjakat, továbbá bizonyos esetekre megadja a díjkedvezmény lehetőségének feltételeit.

Az EU-taggyá válásról szóló Csatlakozási Szerződés 2003. évi aláírása (2003.04.16., h: 2004.05.01.) és Magyarország 2004. májusi 1-jei EU-csatlakozása a hazai környezetvédelem helyzetével kapcsolatban azt jelenti, hogy a közösségi joganyagot néhány kivétellel megfelelően átvette az ország, s a továbbiakban már teljes jogú tagként vesz részt az EU környezetvédelemmel (is) összefüggő jogszabályainak, közpolitikáinak fejlesztésében, valamint a nemzetközi környezetpolitikai együttműködésre vonatkozó álláspontjának alakításában. A csatlakozáskor megítélt átmeneti mentességek tárgykörei a Csatlakozási

Szerződés X. melléklete szerint: hulladékgazdálkodás (csomagolási hulladékok, veszélyes hulladékok égetése és nemzetközi szállítása); vízminőség (települési szennyvíz elvezetése és tisztítása, vízminőségi határértékek teljesítése); ipari szennyezéscsökkentés (nagy tüzelőberendezések légszennyezőanyag-kibocsátása). A szerződést kihirdető 2004. XXX. törvény (2004.04.30. h: 2004.05.01.) preambuluma szerint: „az európai uniós tagság a rendszerváltás egyik alapvető céljának megvalósítása és négy, szabadon választott országgyűlés egybeeső törekvése ..”.

2004-ben a vonatkozó EU előírásokkal – Madárvédelmi irányelvvel (79/409/EGK) és Élőhelyvédelmi irányelvvel (92/43/EGK) – összhangban valósul meg a Natura 2000 hálózattal kapcsolatos szabályozás és a feladatok meghatározása az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekről szóló 275/2004. (X. 8.) Korm. rendelettel. Célja: „az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területek hálózatába tartozó, a rendelet hatálya alá eső Natura 2000 területeken előforduló, a mellékletekben meghatározott közösségi jelentőségű, valamint kiemelt közösségi jelentőségű élőhelytípusok, illetőleg fajok megőrzéséhez szükséges előírások megállapítása.” A Natura 2000 területek lehatárolásának és fenntartásának célja a jogszabály vonatkozó mellékleteiben meghatározott fajok és élőhelytípusok „kedvező természetvédelmi helyzetének megőrzése, fenntartása, helyreállítása, valamint a Natura 2000 területek lehatárolásának alapjául szolgáló természeti állapot, illetve a fenntartó gazdálkodás feltételeinek biztosítása.”

A 2007. évi CXLV. törvény az állampolgári jogok országgyűlési biztosáról szóló 1993. évi LIX. törvény módosításáról (2007.11.26.) egyéb rendelkezések mellett létrehozza a jövő nemzedékek országgyűlési biztosának intézményét. A 2011. évi CXI. törvény alapján (h: 2012.01.01.) e feladatkört az alapvető jogok biztosának a jövő nemzedékek érdekeinek védelmét ellátó helyettese látja el.

Az erdőről, az erdő védelméről és az erdőgazdálkodásról szóló 2009. évi XXXVII. törvény célja: „az erdő és a társadalom viszonyának szabályozásával, kiemelten a fenntartható erdőgazdálkodás feltételeinek meghatározásával biztosítsa az erdő, mint a természeti tényezőktől függő és az emberi beavatkozásokkal érintett életközösség és élőhely fennmaradását, védelmét, gyarapodását, továbbá az erdő hármaskörének, azaz a környezetre, társadalomra, valamint a gazdaságra gyakorolt hatásának kiteljesedését ..” (e jogszabály „felváltotta” a 13 évvel korábban megalkotott erdőtörvényt, azaz az 1996. évi LIV. törvényt).

A levegő védelméről szóló 306/2010. (XII. 23.) Korm. rendelet hatálya – bizonyos kivételekkel – azokra a természetes és jogi személyekre, továbbá jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetekre terjed ki, akik vagy amelyek tevékenysége, létesítménye, terméke levegőterhelést okoz vagy okozhat, s többek között rendelkezik a levegőterheltségi szinttel és a légszennyezettségi határértékekkel kapcsolatos feladatokról, a levegőminőségi tervek készítéséről, szmoghelyzetek esetére a füstköd-riadó terv készítéséről, a légszennyező anyagok kibocsátásának szabályozásáról.

A környezetvédelmi termékdíjjal foglalkozó 2011. évi LXXXV. törvény (2011.07.04.) a korábbiakhoz képest tovább bővíti az érintett termékek listáját és hatálya a következő termékekre terjed ki: akkumulátor; csomagolóeszköz, az egyéb csomagolóeszköz; egyéb köolajtermék; elektromos, elektronikai berendezés; gumiabroncs; reklámhordozó papír.

A 2011. évi CCIX. törvény a vízüzemű-szolgáltatásról hangsúlyozza a szolgáltatásokkal összefüggő jogok és kötelezettségek kapcsán az ivóvízkincs, mint természeti erőforrás kíméletét, továbbá a környezetszennyezés elkerülését is.

A hulladékkal foglalkozó 2012. évi CLXXXV. törvény (2012.11.26., h: 2013.01.01.) általános célkitűzése a vonatkozó országgyűlési határozat szerint: „a környezet és az emberi egészség védelme, a környezetterhelés mérséklése, a természeti erőforrásokkal való takarékos gazdálkodás, az erőforrás-felhasználás hatásainak csökkentése, hatékonyságának javítása, továbbá a hulladékképződés, illetve a képződő hulladék káros hatásainak megelőzése, mennyiségének és veszélyességének csökkentése, továbbá a használt termékek újrahasználata, a fogyasztási láncban szereplő anyagok termelési-fogyasztási körforgásban tartása, valamint a hulladék minél nagyobb arányú anyagában történő hasznosítása, és a nem hasznosuló, vissza nem forgatható hulladék környezetkímélő ártalmatlanítása”.

Programalkotás

Az Országgyűlés a majdani környezetvédelmi program megalapozása érdekében egy koncepció elkészítését kezdeményezi 1993 novemberében. Erre vonatkozik az Országgyűlés 90/1993. (IX. 17.) OGY határozata a nemzeti környezet- és természetpolitikai koncepció kidolgozásáról, amelynek tervezete többek között a következő indoklással kerül a képviselők elé: „Az Európai Közösségek tagállamaiban, de hasonlóképp az észak-amerikai országokban rendre készülnek olyan környezeti, természeti állapotfelmérések és ezekre alapozott .. hosszútávú koncepciók, amelyek megalapozzák a figyelembevételükkel kidolgozandó részterveket, biztosítva azok összhangját. Szükséges ilyen koncepció abból a szempontból is, hogy az országgyűlés elé terjesztendő törvények a környezet és természetvédelmi tervekben megalapozottabbak legyenek.” 1994 márciusára készül el a Nemzeti Környezet- és Természetpolitikai Koncepció (a KTM koordinálásával) és „Magyarország környezeti jövőképe” (az MTA koordinálásával). A koncepció indoklása: „Az ország új történelmi helyzetében a környezettel kapcsolatban is új szemlélet szükséges. .. A növekvő társadalmi felelősség, a természet fokozódó veszélyeztetettsége és a tudomány fejlődése egyaránt sürgető feladatként írja elő. hogy az eddigi passzív védelmi elveket aktívabb, az eddigieknél átfogóbb koncepcióval váltsuk fel.” [Gyurkó J., 1994]

1994-ben kezdődő Levegőtisztaság-védelmi Ágazatközi Intézkedési Programot fogad el a kormány (1079/1993. (XII. 23.) Korm. határozat a Levegőtisztaság-védelmi Ágazatközi Intézkedési Programról a súlyosan veszélyeztetett térségek levegőminőségének javításáról az 1994-1998. években).

Egy PHARE projekt keretében 1994 decemberétől jelentős anyagi támogatási keret nyílik meg azon környezetvédelmi feladatok megoldásának – többek között a környezetvédelmi program elkészítésének – elősegítésére, amelyek az EU-csatlakozási felkészüléshez szükségesek (a projekt időszaka: 1994-1998).

1997-ben határoz az Országgyűlés az első Nemzeti Környezetvédelmi Program (NKP1) elfogadásáról az 1997-2002 közötti időszakra. Az Országgyűlés 83/1997. (IX. 26.) OGY határozata a Nemzeti Környezetvédelmi Programról egyúttal az annak részeként benyújtott Nemzeti Természetvédelmi Alapterv elfogadását, valamint a Nemzeti Környezetegészségügyi Akcióprogram tudomásul vételét is jelenti. A környezetvédelmi program és a természetvédelmi alapterv elkészítését az 1995. évi LIII. törvény, illetve az 1996. évi LIII. törvény írja elő. A program indokoltsága és célkitűzése: „A környezet védelme, a természeti

értékek megőrzése napjainkra a társadalmi-gazdasági élet meghatározó részévé vált. Ennek alapvető oka egyrészt a hosszú távon nem fenntartható gazdálkodás következtében a természeti erőforrások egyre gyorsabb ütemű felhasználása, másrészt a gazdasági tevékenységek hatásaként a környezetbe kibocsátott szennyező anyagok növekvő mennyisége. Mindezek eredményeképpen - a gazdasági változások kétségtelen előnyös vonatkozásaival párhuzamosan - szinte minden környezeti elem állapota romlott, és ez már a használatok egyértelmű korlátozásával is együtt jár. Ugyanakkor a megfelelő környezeti feltételek nélkülözhetetlenek a jelen és a jövő nemzedékek jólétének, egészséges életének biztosításához. .. 2. A Program alapvető célkitűzése a fenntartható fejlődéshez szükséges legfontosabb környezetvédelmi, társadalmi és gazdasági feltételek kialakítása és a környezetvédelem stratégiai feladatainak meghatározása. Ehhez konkrét beavatkozásokra, bizonyos tevékenységeket ösztönző, másokat korlátozó szabályozásra van szükség. A Program célja nemcsak a legfontosabb környezeti problémák feltárása, hanem azok megoldása is.”

Az 1997-ben elfogadott Nemzeti Környezetvédelmi Program egyúttal átfogó középtávú keretet biztosított az egy évvel korábban kezdeményezett középtávú *Országos Környezeti Kármentesítési Programnak* (OKKP) is. Az állami felelősségi körbe tartozó, hátrahagyott környezetkárosodások kármentesítéséről szóló 2205/1996. (VII. 24.) Korm. határozat szerint: „A Nemzeti Környezetvédelmi Programhoz kapcsolódóan készüljön el az állami felelősségi körbe tartozó környezetkárosodások elhárítását szolgáló kármentesítési program középtávú szakasza.” Az OKKP célja az, hogy: „az állami felelősségi körbe tartozó hátrahagyott, tartós környezetszennyeződések károsító, veszélyeztető hatását megszüntesse.”

Az Országgyűlés és a környezetvédelmi tárca támogatásával 1997-ben kezdődik meg az *„EU-csatlakozásunk környezeti szempontú vizsgálata”* c. kutatási program a „Magyarország az ezredfordulón – stratégiai kutatások” elnevezésű átfogó MTA-program keretében (Zöld Belépő, 1997). A sommás szakértői megállapítás szerint: „Magyarország környezetvédelmi jog- és intézményrendszere, környezetpolitikája alapvetően megfelel a brüsszeli elvárásoknak. Az 1995-ös környezetvédelmi törvény, az ezt konkretizáló további törvények és rendeletek sorozata, az ötéves átfogó jogharmonizációs program és a hat évre szóló Nemzeti Környezetvédelmi Program az approximációtól függetlenül is előremutató és kimondottan jó keretet teremt az EU számára is elfogadható környezetpolitika számára. .. Lemaradásunk elsősorban a törvények és előírások alkalmazása (implementációja) terén van.” [Kerekes, Kiss, 1998]

A *Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia* 1998-ban készül el, megújítására 2003-ban kerül sor (civil szervezetek kezdeményezésére és összefogásával, a Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, MKNE koordinációjával). Elkészítésének, illetve a stratégia célja annak bevezetője szerint az, hogy: „legyen áttekintésünk a legfontosabb társadalmi jelenségek és a környezeti nevelés kapcsolatáról, javuljon a környezeti nevelők együttműködése, hatékonyabb legyen a munkájuk, jobban használják ki a törvények, rendeletek, körülmények adta lehetőségeket, jobban támaszkodhassanak az elérhető forrásokra, és mindennek eredményeképpen javuljon a társadalom egészének környezeti tudatossága és ennek nyomán a környezet állapota is. A Stratégia célja tehát röviden az, hogy növelje a környezeti nevelés hatékonyságát és a környezeti nevelők felkészültségét Magyarországon, azért, hogy (a tudatformálás eredményeképpen) a természeti és emberi környezet állapotában tartós és megalapozott javulás következzen be.” (A stratégia megújítására eddig kétszer került sor, legújabb változata az MKNE honlapján érhető el.)

A Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program megkezdéséről 1999-ben születik döntés (2253/1999. (X.7.) Korm. határozat a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programról és a bevezetéséhez szükséges intézkedésekről). A program célja (összhangban az EU vonatkozó szabályozásával): „a környezet- és természetvédelem követelményeinek megfelelő gazdálkodási módszerek elterjedésének elősegítése és támogatása, ezáltal a piaci egyensúly elősegítése, környezetbarát termékek előállítása és a természet és tájképvédelem teljesítése oly módon, hogy az intézkedéseket felvállaló termelők kompenzációban részesülnek a környezeti javulás érdekében bekövetkezett jövedelemkiesés ellensúlyozására”. A program jelentőségéről: „Alapjaiban véve a korábbi – többségében – egyoldalú, ún. iparszerű mezőgazdaság helyébe egy ökológiai jellegű gazdálkodási forma meghonosítását tűzi ki célul. A földhasználat mellett a természeti erőforrások céltudatos hasznosítása, a környezeti elemek minél kisebb mérvű terhelése, a természetvédelmi célokkal együtt gondolkodás szükségessége fogalmazódik meg benne.” [Ligetvári, 2006].

Elsősorban agrár-környezetvédelmi jelentőségű a növényvédelemről szóló 2000. évi XXXV. törvény is; célja: „a növények, növényi termékek megóvása a károsító szervezetektől, valamint a növényvédelemmel kapcsolatos veszélyek megelőzése, illetve elhárítása az ember és az állat egészségét, a környezet és a természet védelmét szolgáló intézkedések elsőbbőségének biztosításával, valamint a növényvédelemmel összefüggő kémiai biztonságra vonatkozó általános szabályok betartásával.”

2002-re elkészül a hulladékgazdálkodásról szóló XLIII. törvény által előírt Országos Hulladékgazdálkodási Terv (OHT), amelyet az Országgyűlés a 110/2002. (XII. 12.) OGY határozatával fogad el.

Az Országgyűlés a 132/2003 (XII. 11.) OGY határozatával elfogadja a 2003-2008 közötti időszakra szóló Nemzeti Környezetvédelmi Programot (NKP2). A program fő céljai: „a) Az ökoszisztémák védelme, azaz a természeti erőforrásokkal való gazdálkodásban a fenntartható fejlődés elvének figyelembevétele ..., b) A társadalom és környezet harmonikus kapcsolatának biztosítása: a lakosság egészségi állapotának javítása, a megfelelő életminőséghez szükséges környezeti állapot megőrzése, javítása, illetve helyreállítása ..., c) A gazdasági fejlődésben a környezeti szempontok érvényesítése ..., d) A környezeti folyamatokkal, hatásokkal, valamint a környezet- és természetvédelemmel kapcsolatos ismeretek, tudatosság és együttműködés erősítése”.

Az Országgyűlés határozatban fogadja el a 2004. évi LXVII. törvényt a Tisza-völgy árvízi biztonságának növelését, valamint az érintett térség terület- és vidékfejlesztését szolgáló program (a Vásárhelyi-terv továbbfejlesztése) közérdekűségéről és megvalósításáról (2004.06.14.).

A 2004-ben elfogadott, a 2006-2015 közötti időszakra vonatkozó Nemzeti Erdőprogram (1110/2004. (X. 27.) Korm. határozat) alapján „a hazai erdőgazdálkodás legfőbb alapelve és célja az erdővel – mint természeti erőforrással – való tartamos és fenntartható gazdálkodás, amelynek ki kell elégítenie a társadalom erdőhöz kapcsolódó fogyasztási, környezetvédelmi, szociális-, üdülési és kulturális igényeit”, a stratégiai célok sorában pedig: „Az erdőt olyan módon és ütemben kell hasznosítani, hogy a gazdálkodási lehetőségek a jövő nemzedékei számára is fennmaradjanak még pedig úgy, hogy az erdő megőrizze biológiai sokféleségét, természetközelségét, termő-, felújuló- és életképességét, továbbá megfeleljen a társadalmi igényekkel összhangban levő védelmi és gazdasági követelményeknek, betöltse természet- és környezetvédelmi, egészségügyi-szociális,

kulturális, turisztikai, valamint oktatási és kutatási célokat szolgáló szerepét.” A program végrehajtásának értékeléséről 2008. évi szakértői véleményből: „A NEP kommunikálása és finanszírozása elmaradt. A NEP finanszírozás sem 2005. évre .. sem az elkövetkező években nem valósult meg. .. A következő évekből nincs tudomásunk – az erdőtelepítést kivéve - egyéb célprogramok megvalósulásáról, vagy bármilyen kezdeményezésről, ami a Nemzeti Erdőprogram megvalósítását tűzte volna célul. .. Az állami erdőgazdálkodásban a szervezeti és működési módosítására kísérletek történtek 2004-ben és 2008-ban, de átalakulás helyett a természetvédelemmel való permanens konfliktus a jellemző.” [Lett et al., 2008]

Az 53/2006 (IX. 29.) OGY határozat a géntechnológiai tevékenységgel, annak mezőgazdasági és élelmiszer-előállítási alkalmazásával kapcsolatos egyes kérdésekről és az ezeket érintő magyar stratégiáról szól, s hangsúlyozza a környezeti hatásvizsgálatok fontosságát a géntechnológiával módosított növényfajták esetén, támogatja bizonyos ilyen kukoricafajták (MON 810) köztermesztésbe vonásáról a magyar moratórium fenntartását, továbbá a szigorú szabályozást az ökológiai, a hagyományos és a géntechnológiával módosított növények használatán alapuló gazdálkodási rendszerek egymás mellett élésének (koegzisztenciájának) vonatkozásában. A preambulumban adott indoklás szerint a határozat meghozatalakor az Országgyűlés egyebek mellett a következő szempontokra volt tekintettel: „a géntechnológiával módosított növényfajták termesztése nem csökkentené a vegyszerhasználatot, a környezet mérgező anyagokkal való terhelését, .. a genetikailag módosított élelmiszerek világszerte vitatott, illetve nem vizsgált humán-egészségügyi, táplálkozástani és gasztroenterológiai hatásaira, .. jelentős gazdasági előnyt jelent az ország GMO-mentes státusza”.

A fenntartható fejlődéssel foglalkozó hazai stratégia elkészül 2007-re (a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség koordinálásával és a környezetvédelmi tárca közreműködésével), s annak – a Kormány általi – elfogadását követően (1054/2007. (VII. 9.) Korm. határozat) a stratégiát megküldik az Európai Bizottságnak. A stratégia célkitűzése, hogy: „elősegítse a hazai társadalmi-gazdasági-környezeti folyamatok összességének, azaz országunk fejlődésének közép-, illetve hosszútávon fenntartható pályára való áttérését, figyelembe véve a hazai adottságokat és a tágabb folyamatokat, feltételeket.”

2008-ban fejeződik be „A környezetügy középtávú stratégiájának” kidolgozása (KvVM, 2008.01.18.), melynek az általános célkitűzésről szóló bevezetője szerint: „az állampolgárok életminőségének javításához, az egészséges környezethez való alkotmányos joguk érvényesítéséhez, a társadalmi és gazdasági fejlődéshez alapvető feltételek: a természeti erőforrások fenntartható használata, a környezet minőségének javítása, a természeti örökség megőrzése, a környezeti biztonság megerősítése. A környezetügy középtávú stratégiája ezen alapvető feltételek érvényesítését hivatott elősegíteni oly módon, hogy egy új, értékelt szemléletet követő jövőkép alapján bemutatja az eléréséhez szükséges főbb célkitűzéseket és cselekvési irányokat, melyek egyúttal alapul szolgálnak a középtávú és éves tervek, programok kidolgozásához és megvalósításához.”

Az Országgyűlés 29/2008 (III. 20.) OGY határozatával dönt a 2008-2025-re szóló Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia (NÉS) elfogadásáról. A stratégia szerint: „Az éghajlatváltozás a magyar társadalmat, nemzetgazdaságot fenyegető, cselekvésre kényszerítő kockázat.” A stratégia három fő cselekvési területet jelöl meg: „az éghajlatváltozást kiváltó gázok kibocsátásának csökkentése, és növekedésének megelőzése ..; a már elkerülhetetlen éghajlatváltozás kedvezőtlen ökológiai és társadalmi-gazdasági hatásai elleni védekezés..; valamint az éghajlatváltozás társadalmi tudatosítás[a] és a klímatudatosság erősítés[e]”.

Ennek előzményeként már 2000-ben határozott a Kormány a klímavédelem hazai stratégiájának kidolgozásáról azzal összefüggésben is, hogy a 2206/2000. (IX. 13.) Korm. határozat rendelkezett az 1997. évi Kiotói Jegyzőkönyvhöz való csatlakozás előkészítéséről. A Stratégia szakmai-tudományos megalapozását a KvVM-MTA együttműködés keretében folytatott kutatási program (VAHAVA) eredményei jelentették (a program vezetője: *Láng István* akadémikus, <http://www.vahavahalozat.hu/>).

A 2009-2014 közötti időszakra szóló Nemzeti Környezetvédelmi Programot (NKP3) az Országgyűlés 2009-ben fogadja el (96/2009. (XII. 9.) OGY határozat). A program általános célkitűzése: „Jelen harmadik Nemzeti Környezetvédelmi Program a 2009-2014 közötti időszakra szól, de ennél hosszabb távra is kitekint. Az ország fenntartható fejlődési pályára való átállását kívánja sajátos eszközeivel elősegíteni. A környezeti szempontok és összefüggések megjelenítésével, a társadalmi és gazdasági lehetőségekkel összehangolt, szükséges intézkedések meghatározásával rendszerbe foglalja a környezet védelmére irányuló célokat és feladatokat. A tennivalóknak a társadalmi-gazdasági munkamegosztáshoz illeszkedő, a területi sajátosságokat és a különböző társadalmi igényeket, szempontokat is figyelembe vevő megfogalmazásával a korábbinál nagyobb súlyt fektet az együttműködésre, a decentralizáció és a szubszidiaritás elvére.” A program részeként elfogadást nyer „A biológiai sokféleség megőrzésének stratégiája” és az újabb Nemzeti Természetvédelmi Alapterv.

A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Keretstratégia tervezetét 2012. május 16-án hagyja jóvá a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács és javasolja az Országgyűlés elé terjesztését (az Országgyűlés 2013. március 25-én határoz a keretstratégia elfogadásáról).

Nem állami szervezetek²

1987-ben kezdi meg tevékenységét a MTESZ Központi Környezet- és Természetvédelmi Tanácsa az 1972-től működő Központi Környezetvédelmi Bizottság jogutódjaként (alakuló ülés: 1987.06.10.; elnök *dr. Madas András*). 1993-tól MTESZ Központi Környezetvédelmi Bizottságként működik (a bizottság létrehozásakor: *dr. Somlyódy László* elnök, *dr. Madas András* társelnök); majd 2008-tól újjáalakul MTESZ Környezetügyi Bizottság néven (elnök *dr. S. Nagy László*, társelnök *Juhász István*; <http://www.mtesz.hu/01menu/017index.htm>).

A Reflex Környezetvédő Egyesületet 1987-ben alapítják meg (1987.03.11.; elnök: *Lajtmann József*); „Az egyesület tevékenysége főleg a légszennyezés, a közlekedés, kommunális hulladék, környezet-politikai szabályozás és ifjúsági környezeti nevelés témakörére koncentrálódik”. (<http://www.reflex.gyor.hu/>) Ugyanebben az évben kerül sor a Csemete Természet- és Környezetvédelmi Egyesület létrehozására is, akkor még „Kiss Ferenc Csongrád megyei Természetvédelmi Egyesület” elnevezéssel; célkitűzése, hogy: „hatékonyan közreműködjön a természet védelmében .. szolgálja az egész természet minőségének javítását, a természetes rendszerek fenntartását biztosító környezetvédő intézkedések betartását és betartatását” (alapításkor elnök: *Szőkefalvi-Nagy Béla* akadémikus; <http://www.csemete.com/>).

1988-ban jön létre a Levegő Munkacsoport; az alapszabály szerint a szervezet egyéb céljai mellett: „elsősorban az államháztartás, a közlekedéspolitikai, a településpolitika és az energiapolitika környezetbarátabbá tételéért, valamint a települési zöldfelületek megőrzéséért

² Itt található utalás a kormányzati tanácsadó testületekre is, amelyek tagjainak többsége nem a kormányhivatalokból került ki.

és fejlesztéséért tevékenykedik. .. elősegíti az egészséges életkörülmények fenntartását, illetve visszaállítását az épített környezetben, beleértve az épületek belső tereit.” (tevékenységi körét kiterjesztve 1997-től új elnevezése Levegő Munkacsoport Országos Környezetvédő Szövetség; elnök *Lukács András*; <http://www.levego.hu>). 1988-ban alakul meg a Magyar Környezetvédelmi Egyesület is (MKvE, 1988.04.22.; alapításkor elnöke: *Antoni Ferenc* akadémikus); célkitűzése többek között: „járuljon hozzá hazánk jobb környezetállapotának kialakításához, fejlesztéséhez, védelméhez, .. segítse a környezeti kultúra fejlesztését, a környezetvédelem társadalmi bázisának szélesítését, működjön közre a környezetvédelmi oktatás-képzés-kutatásban, segítse annak kiteljesedését ..”.

A Környezetpolitikai Tanács 1989-ben alakul meg (1989.01.25.) és 1990-ig működik (a KVM tanácsadó szerveként), ennek szerepét Környezetvédelmi Tanács veszi át a minisztériumi profil és vezetés változását követően (a testület vezetője a miniszter, tagjai az érintett minisztériumok képviselői és felkért külső szakértők).

1989-ban hozzák létre a Magyar Természetvédők Szövetségét (MTVSZ, 1989.04.08.; alapításkor elnök *dr. Schmuck Erzsébet*; <http://www.mtvosz.hu>); a szervezet általános célja: „a természet egészének védelme a (a) tagok természet és környezetvédelmi .. tevékenységének, orientálásán, összehangolásán keresztül, .. (d) hazai és nemzetközi kapcsolatok kialakításával és ápolásával a természet és a természetes élet feltételeinek megóvása érdekében, (e) lakosság ökológiai szemléletformálásával és fogyasztóvédelmével; továbbá és környezeti oktatásával, nevelésével, (f) az euroatlanti integrációs folyamatban a környezet- és természetvédelmi feladatok elősegítése, (g) területfejlesztési célok elősegítése.”

Ugyanebben az évben jön létre – az 1986-tól Pro Natura csoport, majd 1988-tól már E-misszió csoport néven működő szervezet bázisán – az E-misszió Természet- és Környezetvédelmi Egyesület. E szervezet célja, hogy: „létrejőjön egy fenntartható természeti és épített környezetben élő, helyi – természeti, kulturális, gazdasági és humán – erőforrásokra támaszkodó, együttműködő környezettudatos társadalom, valamint ezek megvalósulásának segítése, népszerűsítése” (alapításkor elnök: *Tömöri László*; <http://e-misszio.hu>).

Ekkor alakul meg a Független Ökológiai Központ (FÖK) is alapítványként, melynek célja: „A közép- és kelet-európai környezet- és természetvédelem támogatása. A közös földrajzi régió, továbbá a határokon áterjedő szennyezések problémáinak közös tanulmányozása, a megelőzésre vonatkozó javaslatok, cselekvési tervek kimunkálása. .. A civil környezetvédelmi mozgalmak támogatása.” (FÖK, alapításkor igazgatója *dr. Vásárhelyi Judit*; <http://www.foek.hu/>).

1989-ben hozzák létre az Életfa Környezetvédő Szövetséget azzal a céllal, hogy: „átfogó keretet biztosítson a környezetvédelmi törekvéseknek, összefogást teremtve ösztönözzön arra, hogy a megalapozott felismeréseket következetes cselekvés kövesse. .. Munkánkat helyi szervezeteink lakóhelyükön végzett tevékenységére alapozzuk és nélkülözhetetlen bázist jelent tagjaink szakmai és képviselői munkája, amelyet a különböző környezet- és természetvédelmi projektek és feladatok megvalósítása érdekében végeznek”; (alapításkor a szövetség elnöke: *dr. Nagy Kálmán*; <http://www.eletfa.org.hu/>).

A budapesti Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen (MKKE) 1989-ben létrehozzák a Környezetgazdaságtani és Technológiai Tanszéket (a korábbi technológiai tanszék profiljának bővítésével; tanszékvezetői kinevezést kap: *dr. Kerekes Sándor*); 2000-től jön létre az egyetemen – jelenlegi nevén a Budapesti Corvinus Egyetemen (BCE) – a Környezettudományi Intézet (igazgató: *dr. Kerekes Sándor*). A Budapesti Műszaki

Egyetemen (BME) 1989-ben létrejön a Társadalom- és Gazdaságtudományi Intézet keretében a Környezetgazdaságtan Osztály, majd annak bázisán 1996-ban a Környezetgazdaságtan Tanszék (létrehozásakor az osztály, ill. a tanszék vezetője *dr. Szlávik János*). Ugyanebben az évben a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetemen megszervezik az Agrár- és Környezetgazdaságtan Tanszéket (tanszékvezető: *dr. Sántha Attila*); 2006-tól már a Pécsi Tudományegyetem TTK Környezettudományi Intézete ad szervezeti keretet a környezetvédelmi oktatásnak (igazgató: *dr. Majer József*; <http://kti.ttk.pte.hu/>).

Az 1990-ben létrehozott Föld Napja Alapítvány 1990. április 22-én szervezi meg az első hazai „Föld napját”, ami az 1970-ben útjára indított és mozgalommá vált nemzetközi hálózathoz való csatlakozást is jelentette (<http://www.fna.hu/>). „Azt az egykori tavaszi lendületet, azt a nagyszerű érzést, hogy tőlünk is változik a világ, mostanában ritkán éljük meg. Mégis, azóta is úgy gondolom, hogy az európai uniós csatlakozás, az egyre tisztább technológiák önmagukban aligha hoznak megoldást. Csak az emberi értékrend megváltozásában reménykedhetünk. Ebben pedig egyebek közt a Föld napjának is fontos szerepe lehet – meg persze mindannak, ami ebből az egy naphól következik.” [Gadó, 2000]

A Közép- és Kelet-Európai Regionális Környezetvédelmi Központ (REC) alapítására 1990. június 20-án kerül sor (az erre vonatkozó USEPA-KüM megállapodást 1990. január 25-én írják alá; <http://www.rec.org>). A Központot 1990. szeptember 6-án nyitják meg.

A „Környezet és Fejlődés” c. folyóirat első számát 1990 júniusában adják ki; e folyóirat „tájékoztató-tanácsadó szemle környezetvédelemmel foglalkozó szakemberek számára” (alapításkor főszerkesztő: *dr. Persányi Miklós*). A „Zöld jelzés” c. rádióműsor 1990-től ad közre ökológiai, környezeti információkat napi rendszerességgel (Petőfi Rádió, szerkesztő: *Sarkadi Péter*; e műsor 2006-ben megszűnt); e műsorral párhuzamosan, de részben eltérő profillal megy 2002-2007 között a „Zöld válasz” c. rádióműsor (Petőfi Rádió, szerkesztő: *Sarkadi Péter*).

1990-ben hozzák létre az Ökoszolgálat Alapítványt különböző környezetvédő társadalmi szervezetek. Az alapítványnál tevékenykedők küldetése, hogy: „pozitív példákkal, tanácsokkal, praktikus ötletekkel, szakmai tudásunkkal minél több embernek segítsünk az ésszerűbb, takarékosabb, vagyis a környezettudatos életmód kialakításában” (<http://okoszolgalat.hu/>). Ugyancsak 1990-ben jön létre a Zöld Akció Egyesület, amelynek célja: „a környezeti problémák megoldásának elősegítése környezet- és természetvédelmi tevékenység, szakmai kutatás és a környezeti tudat formálásán keresztül” (<http://www.greenaction.hu/>).

1991-ben alakul meg a Természet- és Környezetvédő Tanárok Egyesülete, eredetileg az ELTE TTK keretében az együttműködést kezdeményező, alapító tanárok szerint: „azzal a céllal, hogy felkészítse a tanárokat a környezeti, a humán krízis által kiváltott innovációs helyzetre is. Hangsúlyozták, hogy a nevelés megújításának lehetősége és kényszere a természet-, a környezet-, az embertisztelő magatartás kialakításában együtt van jelen” (elnök: *Tóth Albert*; tiszteletbeli elnök: *dr. Juhász-Nagy Pál*, <http://ttk.pte.hu/TKTE/>).

Ugyanebben az évben hozza létre a WWF nemzetközi szervezete a magyarországi képviselőjét, amely WWF-Magyarország néven 1995-ben vált önálló hazai civil szervezetté (és a nemzetközi WWF tagjává); saját tevékenységük: „kiterjed a vizes élőhelyek .. és a természetes erdeink védelmére, a fenntartható, környezetbarát mezőgazdaság és vidékfejlesztés területére, a védett és veszélyeztetett élőhelyek és fajok megővésére. Emellett nagy figyelmet fordítunk a mérgező vegyi anyagokkal szembeni védelemre, az

éghajlatváltozás hatásainak csökkentésére, és a környezettudatosság eszméjének minél szélesebb körű elterjesztésére” (alapításkor igazgató: *Haraszthy László*; <http://wwf.hu>).

1991-ben kezdi meg tevékenységét a *Pangea Kulturális és Környezetvédelmi Egyesület*, amelynek célja többek között: „tevékenyen segíteni a természettudományos ismeretterjesztés, általunk leghasznosabbnak vélt formáinak (táborok, terepgyakorlatok, tanösvények, kiállítások) létrejöttét és működését; a földtani ismeretek terjesztése, különösen az ifjúság körében, mind iskolai, mind iskolán kívüli oktatási formák keretében” (alapításkor elnök: *Breuer László*; <http://www.pangea.hu/>).

1991-ben rendezik meg először a *Környezetvédő Szervezetek Országos Találkozóját* (1991.02.1-3., Tata). E találkozók céljáról, jelentőségéről (Ilosvay Gy.): „A hazai zöld mozgalom eddigi történetének kétségkívül egyik legfontosabb momentuma volt, amikor .. első alkalommal szervezte magát egységes fórummá, azaz 1991-ben Tatán először szervezett országos találkozót. .. A párbeszéd és a vélemények egyeztetése mellett megjelentek tehát azok a szakmai jellegű, olykor tudományos igényű továbbképzések, konferenciák, fórumok és fejtágítások, amelyek alapvető célja már egymás, magunk képzése volt. Az Országos Találkozók e szempontból is többletet jelentettek a mozgalom számára, hiszen minden korábinál szélesebb körben váltak az információk ismertté ..” [Schmuck, Sallai, 2005; 73-74.o.]

1991-ben megalakul az *MTA Környezettudományi Bizottsága* (1991.06.25., Környezettudományi Elnökségi Bizottság, majd Elnökségi Környezettudományi Bizottság elnevezéssel a 43/1991, 51/1991 elnökségi határozatok alapján; első elnöke *Mészáros Ernő* akadémikus), feladatköre: „az ember és a környezet kölcsönhatásaira irányuló magyarországi kutatások kezdeményezése, koordinálása, értékelése, továbbá a környezettudomány nemzetközi eredményeinek számontartása, különös tekintettel azok hazai alkalmazására”. 2008-ban a testület újjáalakul *MTA Környezettudományi Elnöki Bizottság* (KtEB) elnevezéssel (elnök: *Németh Tamás* akadémikus, MTA-főtítkár).

A *TermészetBúvár* lap 1991-ben indul útjára (az 1935-1989 között megjelent Búvár utódaként; főszerkesztő: *Dosztányi Imre*; <http://tbuvar.hu/>). Szerkesztősége szerint a lap: „fő hivatásának tekinti a kor követelményeinek megfelelő környezeti kultúra megteremtését és minél szélesebb körű meghonosítását.” A Levegő Munkacsoport 1991 februárjában adja ki a *„Lélegzet” folyóirat* első számát (<http://www.lelegzet.hu/>).

1991 a szegedi *József Attila Tudományegyetemen* (JATE) a Környezet- és Természetvédelmi Kutatási Oktatási Regionális Centrum létrehozásának éve (alapításkor vezetője: *dr. Burger Kálmán*; 1996-tól Környezettudományi Intézet, 2000-től a szegedi felsőoktatási intézmények összevonásával a Szegedi Tudományegyetem keretében működő intézet; <http://www2.sci.u-szeged.hu/kti/oldal/kornyezet.php?ID=2>).

Az *„Oxigén”* c. rádióműsor, mint ökológiai szakműsor 1992-től jelentkezik adásokkal (Kossuth Rádió, vezető szerkesztő: *Balogh István*). E műsor célkitűzésének változásával, bővülésével – általános természetvédelmi és környezetvédelmi szakműsorrá válásával és a Magyar Rádió „Ökoműhelyének”, tkp. új környezetvédelmi szerkesztőségének létrejöttével – változik szerkesztése is 2007-ben (2007-től 2012-ig szerkesztői: *Mangel Gyöngyi, Sarkadi Péter*, ill. *Felszeghy Csaba*). 2007-ben indul a *„Zöld övezet”* c. rádióműsor is (2012-ig; vezető szerkesztő: *Mangel Gyöngyi*).

1992 márciusában bejegyzik a Magyar Környezeti Nevelési Egyesületet; célja többek között: „A környezeti nevelést feladatuknak vallók - s rajtuk keresztül a magyar társadalom - ismereteinek, környezeti tudatosságának és felelősségének fejlesztése, gondolkodás- és életmódjának környezetbaráttá alakítása. A környezeti neveléshez szükséges ismeretek és módszerek gyűjtése és terjesztése, a környezeti nevelők munkájának segítése, a közöttük lévő együttműködés bátorítása és szervezése” (MKNE, elnök: *Vásárhelyi Tamás*; <http://mkne.hu/>).

Ugyancsak 1992-ben jön létre alapítványként az Ökológiai Intézet a Fenntartható Fejlődésért: „célja a fenntartható fejlődés szellemiségének terjesztése, az ökológiai kultúra fejlesztése, a globális szemléletre való nevelés, s mindezekeken keresztül a fenntartható fejlődés gyakorlati alapjainak kidolgozása és megvalósulásának elősegítése”; (igazgató: *dr. Gyulai Iván*; <http://www.ecolinst.hu/>). Az év végén megalapítják a Környezeti Management és Jog Egyesületet (EMLA; elnök: *dr. Bándi Gyula*; <http://www.emla.hu/>). A „Környezetvédelem” szaklap első száma 1992-ben jelenik meg (<http://www.kornyezetvedelem.co.hu/>).

Az üzleti szférában is már együttműködési szervezeti szinten gyökeret ver a környezetvédelem 1992-ben: ebben az évben alakul meg a Magyar Gazdasági Kamara Környezetvédelmi Bizottsága (jogutódja: a Munkaadók és Gyáriparosok Országos Szövetségének Környezetvédelmi Bizottsága) és a Környezetvédelmi Szolgáltatók és Gyártók Szövetsége (KSzGySz) (<http://www.kszgyisz.hu>).

A Miskolci Egyetemen a Műszaki Földtudományi Kar (korábbi Bányamérnöki Kar) keretében 1992-ben létrehozzák a Földrajz-Környezettani Tanszéket (vezetője: *dr. Hahn György*), amely utóbb a Környezetgazdálkodási Intézet egyik szervezeti egységévé működik.

1993-ban megalakul a Fenntartható Fejlődés Bizottság (FFB) az 1024/1993. (IV. 2.) Korm. határozat alapján, amely az 1992. évi ENSZ Környezet és Fejlődés Világkonferencián született megállapodásokból adódó feladatokról szól (a határozat alapján a bizottság elnöke hivatalból a környezetvédelmi tárca vezetője; a bizottság 2002-ig működik).

A Nimfea Természetvédelmi Egyesületet 1993-ban hozzák létre (a Debreceni Agrártudományi Egyetem szarvasi főiskolai karának keretében 1988-ban megalakult Főiskolai Természetvédelmi Kör egyesületi utódként); célja: „elsősorban a természet védelme, ezen belül a védett és nem védett élőlények, valamint azok élőhelyeinek megóvása. Feladatunknak tartjuk az oktatást, nevelést, szemléletformálást” (alapításkor elnök: *Szabóné dr. Komlowszky Ildikó*; <http://www.nimfea.hu/>).

Ugyancsak 1993-ban létrejön a Környezettudományi Központ (KtK), amely „környezetpolitikai kutatással és oktatással, valamint a környezet védelmét és a fenntartható fejlődést előmozdító gyakorlati környezetpolitikai programokkal foglalkozik”; (alapítói: *dr. Z. Bochniarz, dr. Kindler J.*; <http://www.ktk-ces.hu/>). Rendszeres környezetvédelmi oldallal jelentkezik 1993-tól 2009-ig a Népszabadság (szerkesztő: *Palugyai István*)

Az Ökotárs Alapítvány 1994-től működik; az alapító okirat szerint: „Alapítványunk a környezet- és természetvédő szervezetek erősítésével, támogatásával kíván hozzájárulni egy környezettudatos, a nyilvánosság részvételén alapuló demokratikus intézményrendszer és társadalom kialakulásához” (alapításkor igazgató: *Foltányi Zsuzsa*; <http://www.okotars.hu/>). 1994-ben Talpalatnyi Zöld címmel környezetvédelmi műsorsávot vesznek fel a Duna Televízió programjába (szerkesztő *Kocsis Tibor*; http://www.florafilm.hu/talpalatnyi_zold.html).

A Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet (KTI) alapítására 1994-ben kerül sor a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen (GATE, 2000-tól: Szent István Egyetem, SzIE), 2000-tól a Mezőgazdaság- és Környezettudományi Kar szervezeti egysége (alapításakor a KTI vezetője: *dr. Stefanovits Pál*; <http://www.kti.szie.hu/index.php>).

1995-ben szervezik meg a Hulladék Munkaszövetséget (későbbi nevén Humusz Szövetség), amelynek célja alapszabálya szerint, hogy „összefogja és hatékonyabbá tegye azon magánszemélyek és civil környezetvédő szervezetek munkáját, akik tevékenyen kívánnak részt vállalni egy ökológiailag orientált hulladékgazdálkodási .. rendszer kialakításában” (alapításakor elnöke: *Bödecs Barnabás*; <http://www.humusz.hu/>).

1995 októberében alakul meg a Környezettudatos Vállalatirányítási Egyesület (későbbi nevén „KÖVET Egyesület a Fenntartható Gazdálkodásért”); az egyesület alapvető célja: „a vállalatok és más szervezetek környezeti és társadalmi felelősségének erősítése” (<http://www.kovet.hu/>).

Az Energia Klub 1995-től működik bejegyzett környezetvédelmi egyesületként (mint az 1991-ben alakult ELTE Klub Energia Munkacsoportjának utódja; jelenlegi nevén: Energiaklub Szakpolitikai Intézet és Módszertani Központ); alapszabálya szerint a szervezet célja többek között: „Az energiatermeléssel, szállítással, felhasználással kapcsolatos környezeti problémák megoldásának előmozdítása és az ezekhez fűződő állampolgári érdekek képviselése” (alapításakor elnöke *Foltányi Zsuzsa*; <http://energiaklub.hu/>).

A Kossuth Lajos Tudományegyetemen (KLTE) Debrecenben 1995-ben alakul meg a Környezettudományi Centrum az egyetemen tervezett környezeti jellegű képzések akkreditációs anyagainak elkészítésével, oktatás-szervezéssel kapcsolatos feladatok koordinálására, környezettudományi kutatási projektek kidolgozására (elnök: *dr. Kerényi Attila*, oktatási elnökhelyettes: *dr. Lakatos Gyula*). Az intézmény Környezettudományi Központ (KtK) elnevezéssel folytatja tevékenységét a 2000-től egységes Debreceni Egyetem keretében (a KtK 2005-ben megszűnik). Az ELTE Természetudományi Karán 1996-ban születik döntés a környezettudománnyal kapcsolatos közös feladatok ellátásának elősegítése és koordinálása érdekében a Természetudományi Kar Környezettudományi Centrumának létrehozásáról azzal a céllal, hogy „a környezettudomány multidiszciplináris feladatainak, az oktatásszervezésre és multidiszciplináris kutatási feladatok ellátására szervezeti egység jöjjön létre” (<http://kornyezet.elte.hu/UjLap/index.php>).

1996. április 12-én tartja első ülését az Országos Környezetvédelmi Tanács (OKT), amely az 1995. évi LIII. (környezetvédelmi) törvény alapján jön létre a törvényben meghatározott alábbi mandátummal: „a Kormány javaslattevő, tanácsadó, véleményező szerveként a) állást foglal a 43. § (1) bekezdése szerinti³ vizsgálati elemzéssel kapcsolatban és javaslatát a döntésre jogosult szerv elé terjeszti, b) állást foglal a 44. § (2) bekezdés b) pontjában⁴ meghatározott terv, illetve program tervezetével és az annak részét képező környezeti értékeléssel kapcsolatban, c) javaslatot tesz a Kormány számára a környezet- és természetvédelem hatékonyabbá tételével, így különösen a környezeti információs rendszerrel, a tudományos kutatással, a képzéssel, a megfelelő ipari háttér kifejlesztésével, továbbá a környezet- és természetvédelmet szolgáló pénzügyi eszközökkel kapcsolatban, d) véleményt nyilvánít a környezetvédelmet érintő közösségi jogalkotás stratégiai jelentőségű

³ a környezetvédelemmel összefüggő törvényjavaslatok és más jogszabályok

⁴ a környezetre várhatóan jelentős hatást gyakorló tervek, illetve programok

kérdéseivel kapcsolatban”; (OKT, megalakulásakor a Tanács elnöke: *Láng István* akadémikus; <http://www.oktt.hu>).

1996-ban alakul meg hivatalosan a *Környezet- és Természetvédelmi Oktatóközpontok Országos Szövetsége*, amely az 1983 óta működő OKTH oktatóközponti hálózat utódja (KOKOSZ; a szövetség létrehozásának kezdeményezője: *Szalay-Marzsó Enikő*; alapító elnök: *Szentendrey Géza*, tiszteletbeli elnök: *dr. Legány András*; <http://www.kokosz.hu/>). Célkitűzése szerint a szervezet: „segítse a környezeti tudatosság és érzékenység fejlődését és a környezetharmónikus magatartás megerősítését ..”.

A *Környezetvédelmi Újságírók Társaságát* 1996-ban jegyzik be (KÚT); célja szerint többek között: „fórumot teremt a közvélemény, a politikai és a szakmai döntéshozók közötti vitára; műhelymunka keretében igyekszik azonos etikai, újságíró-szakmai normákat kialakítani és elterjeszteni, emelni a környezetvédelmi újságírás sajtóbeli presztízsét; tevékenységével elősegíti a környezetvédelem minél sokoldalúbb megjelenítését a sajtóban” (alapításkor elnöksége: *Sárvári Márta, Mangel Gyöngyi, Vitéz László*).

A *Környezeti Tanácsadó Irodák Hálózata* 1997-ben jön létre (elnök: *F. Nagy Zsuzsa*, <http://kothalo.hu/>). Az irodák együttműködésének célja, hogy: „továbbképzésekkel, adatbázis fejlesztésekkel, az internetes tanácsadás bővítésével azonos színvonalúvá fejlesszük az irodák tevékenységét a lakosság környezeti ügyeinek hatékonysága érdekében.” 1997-től kezdve jelenik meg a *Kovász* című környezettudományi folyóirat (főszerkesztő: *dr. Kocsis Tamás*, <http://kovasz.uni-corvinus.hu/index.html>).

1998-ban egyesületként bejegyzik a „*Körlánc*”-ot (az 1992-ben útjára indított környezeti nevelési program utódként (a program vezetője: *Havas Péter*, ügyvezető elnök: *Ádám Ferenc*; <http://www.korlanc.hu/index.html>).

1998-ban létesül a Környezettudományi Intézet az *Erdészeti és Faipari Egyetemen* az 1986-ban megalakított Környezetvédelmi Tanszék utódként, profiljának bővítésével (alapításkor a KTI igazgatója: *dr. Mátyás Csaba*, <http://www.nyme.hu/index.php?id=325&L=1>); ez jelenleg a Nyugat-Magyarországi Egyetem Környezet- és Földtudományi Intézete (<http://kornytud.emk.nyme.hu/>).

Az *Országos Erdészeti Tanácsot* 1999-ben hozzák létre az 1996. évi LIV. törvény alapján (elnök: *dr. Koloszar József*).

Újabb civil környezetvédő szervezetként alapítják meg 2000-ben a *Védegyületet*: „Célunk a természeti és kulturális sokféleség megőrzése, a környezetünkért viselt felelősségtudat megerősítése, egy jobb minőségű élet feltételeinek megteremtése Magyarország minden lakója számára” (alapításkor elnök: *Karátson Gábor*; <http://www.vedegyulet.hu/>). A Védegyület kezdeményezésére 2000 novemberében megalakul a *Jövő Nemzedékek Képviselete*, amelynek tapasztalataira is építve jön létre a 2007-ben a *Jövő Nemzedékek Országgyűlési Biztosának intézménye* [Jávor, 2001].

2001-ben kezdi meg szolgáltatásait a *Greenfo* környezetvédelmi hírportál (eredetileg mint a Környezetvédelmi Újságírók Társasága honlapjának utódja); szerkesztősége heti rendszerességgel környezetvédelmi hírlevelet is közread (a Greenfo felelős szerkesztője: *Sarkadi Péter*; <http://www.greenfo.hu/>). A „*Ma és Holnap*” környezetvédelmi és területfejlesztési folyóirat első száma 2001-ben jelenik meg (lapigazgató: *Scodnik Kinga*, főszerkesztő: *Juhász Erzsébet*; <http://maesholnap.hu/>). 2002-től jelentkezik rendszeres

adásokkal a „*Kék bolygó*” c. rádióműsor (Kossuth Rádió, „alapító” vezető szerkesztő: *Balogh István*; e műsorsáv 2005-ben megszűnik). 2002-től működik a *Greenpeace* magyarországi irodája (<http://www.greenpeace.org/hungary/hu/>).

2006-ban létrehozzák a *Pécsi Tudományegyetem* (PTE) keretében a Környezettudományi Intézetet (igazgató: *dr. Majer József*; <http://kti.ttk.pte.hu/>).

A 100/2007. (XI. 14.) OGY határozat alapján létrejön a *Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács* (NFFT; <http://www.nfft.hu>). Az 57/2008. (V. 22.) OGY határozat rendelkezik e Tanács közjogi jogállásáról, jogköréről, összetételéről és feladatairól, valamint működési kereteiről; ennek értelmében: „a Tanács a fenntartható fejlődés kérdéskörében az Országgyűlés által létrehozott egyeztető, véleményező, javaslattevő testület. .. a Tanács az Országgyűlés, továbbá saját kezdeményezésére napirendre tűzött kérdéseket vitatja meg, s azokra vonatkozóan kialakítja véleményét, s azt javaslat, ajánlás vagy állásfoglalás formájában közzéteszi.” (A határozat szerint hivatalból e testület elnöke az Országgyűlés elnöke). A különböző állami és társadalmi szervezetek képviselőinek kijelölését, illetve megválasztását követően 2008. október 10-én tartja meg alakuló ülését a Tanács.

A *Magyarországi Üzleti Tanács a Fenntartható Fejlődésért* 2007-ben alakul meg (BCSDH; alapításkor elnöke: *Varga István*; <http://bcsdh.hu/>). A Tanács: „aktívan kívánja előmozdítani a tagvállalatai körében a fenntartható fejlődés három alappilléreinek: a gazdasági eredményesség, az ökológia egyensúly és a társadalmi életminőség elveinek a gazdasági gyakorlatba való átültetését és alkalmazását, ezáltal új és innovatív megoldásokkal növelni a versenyképességüket, és egyben hozzájárulni a magyar gazdaság és társadalom fenntartható fejlődéséhez”.

2007 végén döntés születik a *Jövő Nemzedékek Országgyűlési Biztosa* intézményéről (2007.12.01.) az 1993. évi LIX. törvény módosításával. A jövő nemzedékek országgyűlési biztosának feladata „az egészséges környezethez való alapvető jog védelme.” (A jövő nemzedékek országgyűlési biztosa: 2008.05.26.-2012.12.31. *dr. Fülöp Sándor*; <http://www.jno.hu/hu/>). Az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvényben foglaltak alapján az Országgyűlési Biztos Hivatala és ennek részeként többek között a Jövő Nemzedékek Országgyűlési Biztosának Irodája megszűnik, feladatait 2012. január 1-től jogutódként az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala veszi át.

2007-ben indul az „*Esti beszélgetés a Földről*” c. rádióműsor (Kossuth Rádió, vezető szerkesztő: *Mangel Gyöngyi*; e műsor 2012-ig jelentkezik rendszeres adásokkal).

Megalakul az *Országos Erdő Tanács* 2010. január 26-án az erdőről, az erdő védelméről és az erdőgazdálkodásról szóló 2009. évi XXXVII. törvény alapján (elnök: *dr. Nahlik András*).

3. A környezetügy egyes hazai előzményei

Az alábbiakat azokat a korábbi főbb hazai szervezeti, jog- és programalkotási fejleményeket mutatják be, amelyek – többek között a működési, végrehajtási hatékonyságukból levont tanulságok által – hatással voltak az 1980-as évek végétől, az 1990-es évek elejétől a hazai környezetügy alakulására.

Állami intézmények

1948-ban megalakul az Országos Vizgazdálkodási Hivatal (OVH; a közlekedési és postaügyi, valamint a földművelésügyi miniszterek közös felügyelete alatt), jogutódként 1953-ban a vízügyi igazgatás valamennyi feladatának ellátására létrehozzák az 1060/1953. (IX. 30.) MT határozattal az Országos Vízügyi Főigazgatóságot (OVF; vezetője *Rajczy Kálmán* főigazgató). Az e feladatkört ellátó intézmény 1969-től ismét OVH-ként működik (alapításkor elnöke: *dr. Dégen Imre*)

1962-ben kezdi meg tevékenységét az Országos Természetvédelmi Hivatal (OTvH, 1962-1977), amelynek jogalapja az 1961. évi 18. tvr. a természetvédelemről (elnök: *Tildy Zoltán* 1962-1971, *Rakonczay Zoltán*, 1971-1977). A hivatal jelentőségéről, első időszakának hatékonyságáról így szól a későbbi értékelés: „A régóta áhított főhatósági szervezet, az 1961. évi 18. számú törvényerejű rendelettel létrehozott Országos Természetvédelmi Hivatal – annak ellenére, hogy minden feltétel adott volt – sajnálatosan nem hozta meg a várt eredményt. A védetté nyilvánítások szinte álltak, a főhatóság területi szervei nem alakultak meg, a természetvédelmet támogató tudományos és társadalmi körökkel a kapcsolat nem alakult ki. A természetvédelmi oltalom alatt álló területek kiterjedése egy évtizeddel később is az ország területének csak 0,2%-át érte el.” [Rakonczay, 2006].

1967-ban hozzák létre az Erdészeti Hivatalt a mezőgazdasági minisztérium keretében (főig.: *dr. Sali Emil*) az 1954 óta működő Országos Erdészeti Főigazgatóság utódként. Az elsősorban az erdővagyon védeleméért és az erdőgazdálkodásért felelős kormányzati hivatal ezt követően különféle szervezeti formában és felügyeleti rendszerben működik. Az erdészeti szakszolgálati feladatok koordinálását pedig 1979-től az Erdőrendezési Szolgálat, 1997-től az Állami Erdészeti Szolgálat látja el.

Az Országos Meteorológiai Szolgálat (OMSZ) 1970-től folytatja a tevékenységét ezzel az elnevezéssel és új szervezeti formában (az 1870-ben alapított „Meteorológiai és Földdelejeességi Magyar Királyi Központi Intézet”, ill. az 1950-től működő Országos Meteorológiai Intézet utódként; az OMSZ létrehozásakor elnöke: *dr. Dési Frigyes*).

Az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztériumban 1973-ban megalakul a Területfejlesztési Főosztályon belül a Környezetvédelmi Osztály „feltehetően a Stockholmi konferencia hatására” [Csutora, 2008]. 1973-ban jön létre az első nemzeti park (1973.01.01.): ez a Hortobágyi Nemzeti Park.

Egységes környezet- és természetvédelmi intézmény alakul az emberi környezet védelméről szóló 1976. évi II. törvény alapján. Az 1977. évi 23. tvr. (a természetvédelemről szóló 1961. évi 18. törvényerejű rendelet módosításával), illetve az 1035/1977. (VIII. 28.) MT határozat szerint létrehozzák 1977-ben az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatalt (OKTH

1977-1988), amely 1977. október 1-jén kezdi meg működését (elnök: *dr. Gonda György* 1978.06.20.-1984.06.30., *dr. Ábrahám Kálmán*, 1984.07.27.-1987.12.). 1980-ban az OKTH háttérintézményeként megalapítják a Környezetvédelmi Intézetet (KVI). Az OKTH helyzetének értékeléséről: „Az OKTH megalakítása után is megmaradt a környezetvédelmi feladatok megosztása az egyes minisztériumok között. Az OKTH saját szakfeladatként a természet-, levegő-, zaj- és rezgésvédelmet kapta meg, emellett koordinációs és egyetértési jogosítványai voltak, amelyek fokozatosan erősödtek.” [Farkas et al., 1988]

Az Országgyűlés Településfejlesztési és Környezetvédelmi Bizottsága 1985-ben alakul meg (1985-1990; elnök: *dr. Straub F. Brúnó* 1985-1988, *dr. Berdár Béla* 1988-1990).

Jogalkotás

A jogalkotási folyamat egyes korábbi természetvédelmi fejleményei a következők: az 1935. évi IV. tc. az erdőkről és a természetvédelemről; az 1961. évi 18. tvr. a természetvédelemről; az 1977. évi 23. tvr. a természetvédelemről szóló 1961. évi 18. tvr. módosításáról, végül az 1982. évi 4. tvr. a természet védelméről. Az 1961. évi 18. tvr. szerint: „A természetnek azokat a tárgyait, amelyek megőrzése és fenntartása tudományos vagy kulturális érdek, védelem alá kell helyezni és óvni minden olyan hatástól, fennmaradásukat vagy sajátos természeti tulajdonságukat sérti vagy veszélyezteti.”

A vízügyi jogalkotás ugyancsak elkülönülten fejlődött, a későbbiek szempontjából mindenekelőtt az 1964. évi IV. törvény a vízügyről említendő (h: 1965.07.01.), amelynek célja: „a vízgazdálkodás, valamint a vízügyi igazgatás egységes állami irányítása alapvető kérdéseinek, továbbá az állami szervek, a társadalmi szervezetek, a szövetkezetek, más jogi személyek és az állampolgárok vízgazdálkodási tevékenységgel kapcsolatos jogainak és kötelezettségeinek szabályozása”.

1976-ban születik meg a törvény az emberi környezet védelméről; amely szerint a környezetvédelem feladata, hogy „az emberi környezet megóvását és tervszerű alakítását elősegítse, a környezetre veszélyes szennyeződések, ártalmak és más károsodások okait felismerje, azok megelőzésének, csökkentésének, illetőleg megszüntetésének módját és feltételeit megállapítsa és a társadalom érdekeinek megóvásával érvényre juttassa”. A törvény jelentőségéről: „... aligha hozott érdemleges változást a vonatkozó szabályozási területen, hiszen kevés kivétellel nélkülözötte a közvetlenül értelmezhető kötelező rendelkezéseket. Ehelyett a törvény az elvi általánosságok szintjén maradt, igaz ugyan, hogy a maga idejében ezzel is a régió hasonló jogszabályaihoz képest haladóbbnak mutatkozott.” [Bándi, 1998]. A Környezetvédelmi Lexikonra (2002) hivatkozva [Csutora, 2003]: e törvény ’alibitörvénynek’ tekinthető, mivel „fő célja az volt, hogy legyen, nem pedig az, hogy konkrét intézkedések alapjául szolgáljon.”

A levegőminőség témakörében lényeges előzménynek tekinthető a levegő tisztaságának védelméről szóló 21/1986. (VI. 2.) MT rendelet, amelynek célja, hogy: „az emberi egészség és az emberi környezet megóvása érdekében megállapítsa a káros légszennyezés megelőzésére, csökkentésére, illetőleg megszüntetésére vonatkozó legfontosabb szabályokat.” (E rendeletet kiváltja a 21/2001. (II. 14.) kormányrendelet a levegő védelmével kapcsolatos egyes szabályokról.)

Programalkotás

1978-ban készül el „A környezetvédelmi koncepció és követelményrendszer alapelvei”, (3/1978./VI.22./ OKTT határozat), majd annak figyelembevételével 1980-ban az „Országos környezetvédelmi koncepció és követelményrendszer”, amelyet kormányhatározattal fogadnak el (2006/1980. (II. 17.) MT. h. a környezetvédelem koncepciójának és követelményrendszerének jóváhagyásáról). E dokumentumról: „a fő figyelmet a káros hatások kialakulásának megelőzésére fordítja. A koncepció szerint új létesítményeknél és rekonstrukcióknál a környezetvédelmi beruházásokat a termelési és más célú beruházás részeként kell megtervezni és kivitelezni.” [Moser, Pálmai, 1992]

Az OKTH koordinálásával készült Levegőtisztaság-védelmi Ágazatközi Akcióprogram végrehajtása 1986-ban kezdődik meg; az 1990-ig tartó program általános célkitűzése az ipari, kommunális és közlekedési eredetű légszennyezés regionális és településen belüli csökkentése, elsődleges célja pedig, hogy „a súlyosan szennyezett térségekben a levegőminőségi romlást megállítsa, illetve bizonyos javulást idézzen elő” [K&F, 1991b].

Nem állami szervezetek

Az Országos Természetvédelmi Tanács megalakításáról rendelkezik az 1935. évi IV. tc. az erdőkről és a természetvédelemről. (Alakuló ülés: 1939.04.17.; első elnöke: *Kaán Károly*; a Tanács 1962-ig működik). 1951-ben Országos Vizgazdálkodási Tanácsot hoznak létre annak érdekében, hogy az akkor különböző főhatóságokhoz tartozó vízügyi feladatokkal kapcsolatos koordinációt elősegítse. 1962-ben alakul újjá a Természetvédelmi Tanács (1962-1977), majd 1974-ben létrehozzák a természetvédelmi kérdésekkel foglalkozó testülettel egy ideig párhuzamosan működő Országos Környezetvédelmi Tanácsot, amely 1975 februárjában kezdi meg tevékenységét. E kettősség akkor szűnik meg, amikor 1978. június 22-én megalakul – az 1977. évi 23. tvr., illetve az 1035/1977. (VIII. 28.) MT határozat alapján – az Országos Környezet- és Természetvédelmi Tanács (OKTT 1978-1985; elnök: *dr. Straub F. Brúnó*).

A MTESZ Központi Környezetvédelmi Bizottsága 1972-ben alakul meg (*dr. Trautmann Rezső*, ill. *dr. Madas András* az elnök). A MTESZ környezetvédelmi tevékenységéről: „Kiemelkedő a MTESZ szerepe, amelybe 32 műszaki, agrár- és természettudományos egyesület tartozik. A MTESZ környezetvédelmi tevékenységét környezetvédelmi bizottság koordinálja. .. Az egyesületek véleményezik a környezetvédelemmel kapcsolatos koncepciókat, terveket és jogszabálytervezeteket. Ez a tevékenység azonban az egyesületi nyilvánosság keretében marad.” [Farkas, 1988]

1974. január 6-án jön létre a Magyar Madártani Egyesület (MME, az 1893-ban megalakult Madártani Intézet bázisán; 1990-től: Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület); célja: „a madarak védelmével hozzájárulni az emberi életminőség és a biológiai sokféleség megőrzéséhez Magyarországon” (alapításkor elnöke: *dr. Jánossy Dénes*, <http://www.mme.hu/>).

A Magyar Televízió Natura Szerkesztősége 1978. április 1-jén kezdi meg tevékenységét (alapító szerkesztő: *Rockenbauer Pál*) természet- és környezetvédelmi tartalmú ismeretterjesztő műsorok rendszeres közreadására.

Az 1980-as évek elejétől kezdődik meg a különböző hazai környezet- természetvédő szervezetek megalakulásának „nagy” időszaka. 1981-ben jön létre a Borsod-Abaúj-Zemplén

Megyei Természetvédelmi Egyesület (mint országos hatáskörű természetvédelmi egyesület), amely 1984-től HOLOCÉN Természetvédelmi Egyesületként tevékenykedik (elnök: *Kiss József*; <http://www.holocen.hu/>). Az alapító okirat szerint a szervezet célja többek között: „Magyarország természeti értékeinek ismerői, barátai, szakemberei bevonásával, a természeti állapot megismerése, védelme, fenntarthatóságának elősegítése. Ennek érdekében elméleti és gyakorlati ökológiai, valamint környezeti kutatások tervezése, irányítása, végzése.”

1983-ban hozzák létre az ELTE Természetvédelmi Klubot (ETK); 1991-ben egyesületté alakult, célja: környezetvédelmi problémák megismerése és megismertetése (alapítói: *György Lajos, Pásztor Erzsébet*; <http://www.etk.hu/etkism.htm>). 1984-ben kezdi meg tevékenységét az Ifjúsági Környezetvédelmi Tanács (IKT), célja: a természet megismertetése a fiatalokkal többek között természetvédelmi táborok támogatásával, ehhez pályázati rendszer kialakításával, környezet- és természetvédelmi klubok, országos találkozók szervezésével.

A Duna Kör 1984. augusztus 1-jén alapítják meg (vezetője: *Vargha János*; bejegyzés egyesületként: 1988); célja: „az emberek felvilágosítása a bős-nagymarosi vízlépcsőrendszer igazi arcáról, a fenyegető környezeti károkról”. A Kör az 1984 elején kibontakozott Dunamozgalom egyik ágaként „jelentkezett újra, s a sajtó teljes hallgatásának idején továbbra is tájékoztatott a vízlépcső ügyéről. .. 1985 októberében a Duna Körnek ítéltek oda az „alternatív Nobel-díjként” ismert Right Livelihood Awardot .. A díjjal a résztvevők személyes elkötelezettségét értékelték, de egyben azt a magyar politikát is méltányolni kívánták, amely szocialista országban is lehetségessé tett spontán környezetvédelmi mozgalmat”. [Sólyom, 1986].

Az MTA Környezet és Egészség Bizottsága 1985-ben alakul meg (osztályközi állandó bizottságként); feladatköre: „a humán-, az állati- és a növényi szervezetek egészségét érintő, különböző negatív és pozitív környezeti hatások, és az azokkal kapcsolatos jelenségek, események tudományos értékelése, állásfoglalások megfogalmazása és javaslatok készítése, interdiszciplináris megközelítéssel” (első elnöke: *Szentgothai János* akadémikus).

A Göncöl Alapítvány létrehozásának éve 1986 (alapításkor elnök *Kiszel Vilmos*; <http://www.goncol.hu/alapitvany>). Az alapítvány „az alapító okirataikban megfogalmazott célkitűzések megvalósítására jelentkező, nem politikai, és gazdasági szempontból nem nyereségérdekelt közösségek, szervezetek és magánszemélyek, valamint ilyen tevékenységek kizárólag közhasznú segítségét végzi, illetőleg maga is végez ilyen tevékenységeket, főként természettudományi, környezet- és természetvédelmi, kulturális, művészeti és oktatási, tanulmányi és kutatási, képzési és szociális, valamint lap-, könyv- és broszúradíadési területen.”

4. Nemzetközi, nemzetközi vetületű események

Az alábbiak azokra a főbb nemzetközi vonatkozású eseményekre hivatkoznak, amelyek jelentősebb hatással voltak a hazai környezetügy alakulására.

Az *emberi környezettel* foglalkozó 1972. évi ENSZ konferencia⁵, az Európai Közösségek 1973-ban elfogadott első környezetvédelmi programja és az ugyanabban az évben a KGST Környezetvédelmi Tanácsának megalakulása után 1974-ben kerül sor hazánkban az Országos Környezetvédelmi Tanács létrehozására, majd 1976-ban az *emberi környezet* védelméről

⁵ UN Conference on Human Environment (UNCED), 1972

szóló törvény elfogadására. Külön is említésre méltó, hogy már 1972-ben létrejön a MTESZ Központi Környezetvédelmi Bizottsága. A környezetvédelem hazai fejleményeire, valamint az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal 1977. évi létrehozására vonatkozó döntésekben az is szerepet játszik, hogy 1973-ban megkezdődnek a nemzetközi tárgyalások, amelyek eredményeképpen 1975-ben elfogadják a pán-európai környezetvédelmi együttműködés feladatait is magában foglaló Helsinki Záróokmányt.

Az 1986. évi csernobili atomerőművi katasztrófát követően nemzetközi megállapodások születnek a nukleáris és más ipari balesetek megelőzésének, országhatárokon áterjedő káros egészségi és környezeti hatásainak kezelése (megelőzése, ill. mérséklése) érdekében, amelynek alapján többek között kiépül a hazai korai riasztási és értesítési rendszer is.

Az ENSZ Környezet és Fejlődés Világbizottságának „Közös Jövők” c. jelentése 1987-ben készül el, s annak alapján születik meg az ENSZ Közgyűlés határozata a majdani Környezet és Fejlődés Konferencia (1992) megtartásának előkészítéséről (a bizottság tagja volt Láng István akadémikus is). A jelenést már 1988-ban kiadják hazánkban is (magyar nyelven), s tartalma hatással van a hazai környezeti intézményrendszer, jog- és programalkotás 1980-as évek végén kezdődő folyamataira, a nemzetközi együttműködésbe való aktívabb bekapcsolódásra.

A bős-nagymarosi vízlépcsőrendszer a Duna magyar-szlovák közös határszakaszán a villamosenergia termelésére tervezett erőmű és gátrendszer; 1989. októberben az Országgyűlés határozatot hoz a nagymarosi vízlépcső elhagyásáról. „A bős-nagymarosi vízlépcsőrendszer létesítése elleni tiltakozások az 1980-as években hozzájárultak az ellenzéki politikai mozgalmak szerveződéséhez, és a zöld mozgalom megerősödését eredményezték ..” [Láng, 2002]

Az Európai Közösségek Tanácsa 1989-ben határoz a PHARE program létrehozásáról⁶, amelynek keretében az 1991-ben megkezdett környezetvédelmi programszegmens hozzájárul számos, az EK/EU-csatlakozás előkészítéséhez lényeges környezetpolitikai feladat megoldásához.

1991-ben jön létre a Társulási megállapodás Magyarország és az Európai Közösségek és azok tagállamai között; ez az „Európai Megállapodás” (aláírás: 1991.12.16.) magában foglalja az együttműködést a környezetvédelem területén is. Ekkor már az Európai Közösségek kiterjedt környezetvédelmi joganyaggal és átfogó (negyedik) környezetvédelmi programmal rendelkeznek, sőt az 1987. évi Egységes Európai Okmány szerint az Európai Közösségek céljai között ott szerepel a környezetvédelem is, s az okmány közvetlen jogalapot teremt a közösségi környezetpolitikai intézkedésekre. A megállapodás kihirdetése – már a fenntartható fejlődéssel foglalkozó ENSZ konferencia után – az 1994. évi I. törvénnyel történik meg, amely szerint: „70.2. Magyarország gazdasági és társadalmi fejlődését előmozdító politikák kialakításának a fenntartható fejlődés elveiből kell kiindulnia. .. A környezetvédelmi szempontoknak már kezdettől fogva szerepet kell játszaniuk ezekben a politikákban. Ezeknek a politikáknak figyelembe kell venniük a harmonikus és fenntartható társadalmi fejlődés követelményeit is.”

1991-ben a „Környezetet Európának” pán-európai környezetvédelmi együttműködési folyamat kezdetét jelenti az első környezetvédelmi miniszteri találkozó (Dobris, 1991.06.21-

⁶ Poland Hungary Assistance for the Reconstruction of the Economy (PHARE)

23.). Ennek keretében 1993-ban elfogadják a közép- és kelet-európai térség országainak – köztük Magyarország – környezetvédelmi célú támogatását célzó intézkedési programot⁷.

Az 1992. évi, a fenntartható fejlődés nemzetközi programját elfogadó ENSZ Környezet és Fejlődés Konferenciát⁸ és az ENSZ Fenntartható Fejlődési Bizottságának létrehozását követően 1993-ban alakul meg a hazai Fenntartható Fejlődési Bizottság. Az 1995. évi környezetvédelmi törvény pedig már kifejezetten az egyik célként hivatkozik a *fenntartható fejlődésre*. Ebből a szempontból is fontos fejlemény, hogy az 1993-ban hatályba lépett Maastrichti Szerződés szerint az Európai Közösség céljai között helyet kap a fenntartható fejlődés. A földi éghajlat védelméről és a biológiai sokféleség megőrzéséről szóló, 1992-ben elfogadott egyezmények nyomán megkezdődik az e környezeti problémákkal kapcsolatos hazai feladatokat meghatározó stratégiai tervezés.

1994-ben Magyarország előterjeszti a csatlakozási kérelmet az Európai Unióhoz (1994.03.31.). Az EU-csatlakozási tárgyalások 1998-ban kezdődnek meg (1998.03.31.), köztük a csatlakozás környezetvédelmi követelményeiről.

Az EU-csatlakozási felkészülés helyzetét és feladatait – ezek sorában a környezetvédelmi követelményeket – rögzíti az „Agenda 2000” c. európai bizottsági dokumentum⁹; ez többek között megállapítja: „Magyarországon a jelenlegi trendek és tervek alapján a környezetvédelmi acquis teljes átvétele középtávon megtörténhet. Számos jogszabály esetén azonban a lényegi megfelelés .. csak hosszú vagy nagyon hosszú távon érhető el.” Mindezekre tekintettel a Kormány elfogadja a Közösségi Vívmányok Átvételének Nemzeti Programját, amely konkrét feladattervet és menetrendet is tartalmaz a csatlakozási feltételek teljesítéséhez. Időközben Magyarország az OECD tagja lesz (1996.05.07.), s az e szervezet keretében folyó együttműködésnek is az egyik fontos témaköre a környezetpolitika.

Az EU csatlakozási felkészülés környezetvédelmi feladatainak megoldását is támogató előcsatlakozási alapot hoznak létre 2000-ben, hivatalos nevén ez az „Előcsatlakozási Strukturális Politikák Eszköze” (ISPA).

2000-ben írják alá a társult országok – köztük Magyarország – az 1993-ban létrehozott Európai Környezetvédelmi Ügynökséghez¹⁰ való csatlakozási megállapodásokat (2000.10.09.). Az Ügynökség az első olyan EK intézmény, amelyik „megnyitotta kapuit” az EK-hoz csatlakozni kívánó országok előtt.

A 2000. évi Tiszai ciánszennyezés nyomán kialakult helyzet egyrészt hozzájárult az EU-csatlakozási felkészülés keretében a környezeti követelmények jelentőségének megerősítéséhez: „a Tiszát ért környezeti katasztrófa az uniós alkalmazkodás legneuralgikusabb elemeként állította reflektorfénybe a környezetvédelem problémáit” [Figyelő, 2000]. Másrészt ez az esemény is jelentős hatással volt arra, hogy elfogadják az Európai Parlament és a Tanács 2004/35/EK irányelvét a környezeti károk megelőzése és felszámolása tekintetében a környezeti felelősségről (2004.04.21.), majd azt is részben módosítva 2006-ban elfogadást nyer az EU bányászati hulladék irányelve (2006/21/EK irányelv az ásványianyag-kitermelő iparban keletkező hulladék kezeléséről, 2006.03.15.), amely többek között előírja a zagyatározók ciánkonzentrációjára vonatkozó határértékeket.

⁷ Environmental Action Programme for Central and Eastern Europe, 1993

⁸ UN Conference on Environment and Development (UNCED), 1992

⁹ Agenda 2000: Az Európai Bizottság véleménye Magyarország Európai Unióba történő jelentkezéséről

¹⁰ European Environment Agency (EEA)

A *Fenntartható Fejlődési Világtalálkozóra*¹¹ 2002-ben kerül sor, s az elfogadott dokumentum többek között szorgalmazza, hogy minden ország rendelkezzen nemzeti fenntartható fejlődési stratégiával. Már a világtalálkozó előtt, 2001-ben az EU akkori tagállamai jóváhagyják az *EU Fenntartható Fejlődési Stratégiáját*. Ezeknek is jelentős szerepe van abban, hogy megkezdődik a fenntartható fejlődéssel foglalkozó hazai stratégia kidolgozása, illetve kezdeményezik a korábbi Fenntartható Fejlődési Bizottság utódaként a sokkal tágabb társadalmi részvételű Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács létrehozását.

2004-ben Magyarország *EU-tag* lesz (2004.05.01.), ami teljes jogú tagként való részvételt jelent – az EU közösségi és nemzetközi ügyeire is vonatkozóan – a közös környezetpolitika alakításában, egyúttal hazai érvényesítésének kötelezettségével.

Az *EU Fenntartható Fejlődési Stratégiájának megújítására* 2005-ben kerül sor már az újonnan csatlakozott tagállamok részvételével, s e dokumentum is szorgalmazza, hogy minden tagállam rendelkezzen nemzeti fenntartható fejlődési stratégiával, valamint hatékonyan foglalkozzon annak végrehajtásával. Ez az ajánlás is hozzájárul ahhoz, hogy végül elkészüljön az első hazai fenntartható fejlődési stratégia.

2011 első félévében Magyarország tölti be az EU Tanács elnöki tisztségét. Ez a félév zárja le a másfél éves *spanyol-belga-magyar EU-elnökségi időszakot*, amelynek munkaprogramja komoly figyelmet szentel a környezetvédelemnek [Bartha, 2009]. 2011 januárjában közzéteszik a *magyar elnökségi félév programját* (2011.01.10.), amelynek külön fejezete mutatja be a környezetpolitikai prioritásokat [KüM, 2011].

Az *EU Duna Régió Stratégiát* 2011-ben a magyar EU-elnökség idején fogadják el (2011.04.13.). A stratégia a Duna vízgyűjtő területéhez tartozó régiók és országok makroregionális fejlesztési stratégiája és akcióterve: „Egyszerre célozza a dunai makrorégió fenntartható fejlesztését, természeti területeinek, tájainak és kulturális értékeinek védelmét.” [DRS, 2011]

A 2012. évi *ENSZ Fenntartható Fejlődési Konferencián*¹² szorgalmazzák – az EU tagállamok által is határozottan támogatott célkitűzésű – „zöld gazdaságra” való áttérést minden országban, továbbá a konferencia magasszintű szakaszán tett magyar kezdeményezés szerint 2013 őszén víz világtalálkozót tartanak Budapesten.

5. Hivatkozások, források

AJB, 2012: Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-3069/2012. számú ügyben
(a környezetvédelmi intézményrendszeréről és annak hatékony működéséről)

Bándi Gy., 1998: Környezetvédelmi kézikönyv. KJK

Bartha P., 2009: Környezetvédelem a spanyol-belga-magyar EU-elnökségi trió munkaprogramjában. Európai Tükör, 2009/10, 71-75. o.

Csutora M., 2008: Környezeti kihívások és válaszok Magyarország hozzájárulása a világ környezeti problémáihoz (1960-2005);
in: Rendszerváltás és Kádárkorszak, Kossuth Kiadó.

http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/250/1/Magyarország_hozzajarulasacikkvegl.pdf

DRS, 2011: EU Duna Régió Stratégia. <http://dunaregiostrategia.kormany.hu/>

¹¹ World Summit on Sustainable Development (WSSD), 2002

¹² UN Conference on Sustainable Development (UNCSD), 2012

- Faragó T., 1999: Magyarország környezeti stratégiája és a Nemzeti Környezetvédelmi Program; in: "A környezet minőségének javításával, a környezetközpontú irányítási rendszerekkel kapcsolatos kezdeményezések elősegítése" II.2., V.1., OMFB - Szenzor
- Faragó T., Nagy B. (szerk.) 2005: Nemzetközi környezet- és természetvédelmi egyezmények jóváhagyása és végrehajtása Magyarországon. KvVM - ELTE
http://www.ff3.hu/upload/Conventions_hu.pdf
- Farkas I., Foltányi Zs., György L., Kaderják P., Kindler J., Sólyom L., Vargha J., 1988: Társadalmi jelentés a környezet állapotának egyes kérdéseiről Magyarországon; in: A zöld hullám (szerk.: Sólyom L., Szabó M.), ELTE ÁJK, 74-157. o.
- Figyelő, 2000: Környezetvédelem és EU-csatlakozás (Gyévai Z., Martin J. P.), Figyelő, 2000. márc. 2-8., 26-27. o.
- Gadó Gy. P., 2000: A kezdetekről. in: Egyetlen nap kevés. Föld Napja Alapítvány, 3-4. o.
http://www.fna.hu/sites/default/files/Egyetlen_nap_keves.pdf
- Gyurkó J., 1994: Előszó a Nemzeti Környezet- és Természetpolitikai Koncepcióhoz. Környezet és Fejlődés. 5/4 sz., 11-12. o.
- Jávor B., (szerk.), 2001: A Jövő Nemzedékek Képviselője féléves jelentése. Védjegyet K&F, 1991a: Törvényjavaslat a környezetvédelemről. Környezet és Fejlődés, 1991/10, 9-15. o.
- K&F, 1991b: Az 1986-1990 közötti levegőtisztaság-védelmi Ágazatközi Akcióprogram értékelése. Környezet és Fejlődés, 1991/12, 21-24. o.
- Kerekes S., Kindler J. (szerk.), 1997: Vállalati környezet-menedzsment. Aula
- Kerekes S., Kiss K., 1998: EU-csatlakozásunk környezetvédelmi feltételei és következményei (összefoglalás). „Zöld belépő”, 59. szám
- KTFHÁ, 2013: A természetvédelmi szakterületre vonatkozó jogszabályok és az állami irányítás egyéb jogi eszközei. Vidékfejlesztési Minisztérium Környezetügyi Államtitkárság Környezet- és Természetvédelemért Felelős Helyettes Államtitkárság.
http://www.termeszetvedelem.hu/_user/browser/File/Joganyagok/Jogszabalyok/Jogszabalyok_20130204.pdf
- KTKTVF, 2013: Környezetvédelmi, természetvédelmi és vízügyi jogszabályok. Közép-Tisza-vidéki Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség, Szolnok. www.kotiktvf.kvvm.hu
- KüM, 2004: EU-csatlakozás. Külügyminisztérium
- KüM, 2011: Az Európai Unió Tanácsa 2011. első félévi magyar elnökségének programja.
http://www.eu2011.hu/files/bveu/documents/HU_PRES_EROS_EUROPA_HU.pdf
<http://www.eu2011.hu/hu/dokumentum/magyar-elnokseg-programja>
- Láng I. (főszerk.), 2002: Környezet- és természetvédelmi lexikon. Akadémia Kiadó
- Láng I., 2003: Agrártermelés és globális környezetvédelem. Mezőgazda Kiadó
- Lett B., Hegedűs A., Lengyel A., Schiberna E., 2008: A Nemzeti Erdőprogram helyzete 2008-ban. NYME Erdővagyon-gazdálkodási Intézet
- Ligetvári F., 2006: A „fenntartható fejlődés” napirendre kerülése; in: A magyar környezetgazdálkodás története (szerk.: Horváth I. et al.). SZIE Kiadó, 81-136. o.
- MKNE, 1998: A Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia.
<http://www.korlanc.hu/download/nknstrat.doc>
- Moser M., Pálmai Gy., 1992: A környezetvédelem alapjai. Nemzeti Tankönyvkiadó
- OGy-KvB, 1994: Tájékoztató a Bizottság 1990-1994. évi tevékenységéről. Magyar Köztársaság Országgyűlése, Környezetvédelmi Bizottság.
<http://www.parlament.hu/biz37/korb/dok/korb1.pdf>
- OKTH, 1980: Országos környezetvédelmi koncepció és követelményrendszer
- OKTT, 1978: A környezetvédelmi koncepció és követelményrendszer alapelvei, (3/1978./VI.22./ OKTT határozat)

- Ökotárs, 2012: A zöld 35 színe. (interjúk: Mihalicz Cs., szerk.: Varga É.).
Ökotárs Alapítvány
- Rakonczay Z., 2006: A természetvédelem története, szervezeti felépítésének változásai és jövőképe; in: Természetvédelemi közigazgatási alapismeretek (szerk.: Magyar G.), SzIE, http://www.univet.hu/sc1/feltoltott/39_1229325590.pdf
- Rakonczay Z., 2009: A természetvédelem története Magyarországon. Mezőgazda Kiadó
- Rákosi J., Turján S., 1991: A környezetgazdálkodás kialakításának finanszírozási feltételei; in: A környezetgazdálkodás közgazdasági kérdései (szerk.: Bulla M.), KTM, 39-80. o.
- Reich Gy., 2011: A hazai vízgazdálkodás intézményrendszere; in: Magyarország vízgazdálkodása: helyzetkép és stratégiai feladatok (szerk.: Somlyódy L.), MTA, 289-329. o.
- Sajó A., 1994: A környezetvédelem jogi aspektusai Magyarországon (angol nyelven); in: Designing institutions for sustainable development in Hungary: agenda for the future (Z. Bochniarz et al., eds), KTK, Budapest, 33-43. o.
- Sarkadi P., 2009: Kommunikáció és média.
http://mkne.hu/NKNS_uj/kommunikacio_es_media.pdf
- Schmuck E., Sallai R. B., 2005: Tizenöt év a természet megőrzéséért. MTVSZ
- Sólyom L., 1986: A társadalom részvétele a környezetvédelemben.
Medvetánc, 1985/4-1986/1, 217-242. o.
- Somlyódy L. (szerk.), 2011: Magyarország vízgazdálkodása: helyzetkép és stratégiai feladatok. MTA
- Zöld Belépő, 1997: http://korny.uni-corvinus.hu/zold_belepo/kiadvanyok.html

+ + +

Epilógusként némi magyarázat ahhoz, hogy miért, milyen környezetpolitikai háttérrel és tapasztalatok alapján vállalkoztam a jelen összeállítás elkészítésére (miután tudva annak előkészítéséről néhány általam különösen tisztelt „környezetüggyér” javasolta, hogy mások számára ezt röviden indokoljam meg). 1991 tavaszán kaptam felkérést az akkori környezetügyi minisztériumtól, hogy a továbbiakban legyek az ENSZ keretében készülő éghajlatvédelmi egyezmény tárgyalásain a Magyarországot képviselő szakmai főtárgyaló. Részt vehettem a magyar delegáció tagjaként az 1992. évi ENSZ Környezet és Fejlődés Konferencián, ahol elfogadták a „Feladatok a 21. századra” c. programot és megnyitották aláírásra a biológiai sokféleség és az éghajlat védelmével foglalkozó egyezményeket. Bekapcsolódhattam az ENSZ Fenntartható Fejlődési Bizottságának tevékenységébe, részt vehettem az ENSZ Környezetvédelmi Programjának ülészakain, hatálybalépése után két éven át a klímaegyezmény elnökségének tagja és tudományos tanácsadó testületének elnöke voltam. A minisztérium vezetése 1996 elején megbízott az első Nemzeti Környezetvédelmi Program elkészítésének szakmai koordinálásával, amelyet végül 1997-ben az Országgyűlés ellenszavazat nélkül elfogadott. 2010 közepéig volt közöm e program hat-hat évre szóló újabb két változatának elkészítéséhez, a nemzetközi és EU szintű környezetpolitikai együttműködésben való hazai részvétel elősegítéséhez. Mindezek során nagyon sok állami és nem állami szervezet képviselőjét ismerhettem meg itthon és a nagyvilágban, sokak környezettudományi és környezetpolitikai tevékenységéből tanulhattam, a környezeti ügyekkel összefüggő számos eseménynek, változásnak lehettem tanúja és esetenként közreműködhettem különböző környezeti feladatok megoldásában. E tapasztalatok is megerősítették azt a meggyőződésemet, hogy fontos tanulni – a környezeti ügyekben is – a múltból és másoktól, s segíteni kell abban, hogy az e tág témakör egy-egy területén tevékenykedők, a környezeti problémákkal és teendőikkel most ismerkedők, valamint a következő nemzedékek is mindenekelőtt a tények alapján el tudjanak igazodni a korábbi történések sokrétű folyamatában. Tudom, hogy csak egyike vagyok azoknak, akik vallják és gyakorolják ezt a felfogást. 2013. április, dr. Faragó Tibor, CSc, c. egyetemi tanár